

“İSTENMEYEN RUMLAR”: ODESSA VE KIRIM’DAN YUNANİSTAN’A GÖÇ HAREKETLERİ, 1919

Gürhan YELLİCE*

Z

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi’nden kısa bir süre sonra Rusya’da Bolşevikler ve ar yanlıları arasında tam üç yıl sürecek olan bir iç savaş patlak verdi. Bolşeviklerin kazanması halinde devrimin tüm dünyaya yayılabileceği endişesini taşıyan savaşın kazananları, bu i savaşta ar yanlılarını desteklemek amacıyla 1918 yılı sonunda Rusya’nın güneyine, Odessa ve Kırım’a yönelik bir operasyon gerçekleştirme kararı aldı. Ağırlıklı olarak Fransız birliklerin dâhil olacağı bu operasyon için ayrıca Yunanistan’dan destek talep edildi. Paris Barış Konferansı’nda İzmir ve Batı Trakya’ya yönelik planları konusunda bu devletin desteğini almak isteyen Yunanistan Başbakanı Venizelos gönülsüz de olsa bu teklifi kabul etti. Böylece 1918 yılı sonunda Fransız, 1919 yılı başında ise Yunan birlikleri bölgeye gönderildi. Ancak kısa bir süre sonra operasyon tam bir fiyasko ile sonuçlandı ve bölgedeki birlikler geri çekilmek durumunda kaldı. Yunanistan bu operasyona dâhil olmakla Anadolu’ya yönelik planları konusunda bu devletlerin desteğini almayı başardı; ancak bu karar özellikle bu iki bölgede yoğun olarak yaşayan Rum azınlık için felakete sonuçlanacak bir süre-iin başlangıcı oldu. Yunanistan’ın operasyona dâhil olmasına bir mi-silleme olarak Bolşevikler bölgede yaşayan Rumlara yönelik baskı ve zorunlu göç ettirme siyaseti uygulamaya başladı. 1919 yılı Mart ayın-da başlayan ve Nisan ayı boyunca yoğun bir Şekilde devam eden bu gçler, Venizelos’un tam da Paris’te İzmir’in işgali için Büyük Devlet-leri ikna etmek için oldukça yoğun bir mesai harcadığı bir aşamada Yunanistan için büyük bir krize dönüştü. Venizelos bu üç ay boyunca tüm imkânlarını seferber ederek bu göçmenleri Yunanistan dışında başka bir bölgeye, özellikle de İstanbul, Trabzon ve İzmir’e yerleştir-me girişimlerinde bulundu. Bu çalışmanın amacı bu süreçte Venize-los’un bu göçmenlere yönelik nasıl bir siyaset izlediğini ve bu gçlerin Yunanistan’daki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma temelde Yunan Dışışleri Bakanlığı, İngiliz Dışışleri Bakanlığı Arşivi, dönemin Yunan ve İngiliz gazeteleri ve İngilizce kaynaklara dayanmaktadır.

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-1402-8210, gylllice@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Ekim Devrimi, Bolşevikler, Yunanistan, Odessa, Kırım, Göç, İstanbul, Trabzon, İzmir

ABSTRACT

Shortly after the October Revolution of 1917, a civil war broke out in Russia between the Bolsheviks and the Tsarists, a war that lasted almost three years. The winners of the First World War, worried about a potential global revolution in the event of a Bolshevik victory, decided to send troops to Odessa and Crimea at the end of 1918 to support the Tsarists. For this purpose, they asked for help from Greece. The Greek Prime Minister Venizelos, who strongly desired full support from Britain and France for his plans concerning Izmir at the Paris Peace Conference, reluctantly agreed to help. Thus, French and Greek troops, at the end of 1918 and at the beginning 1919 respectively, were sent to the region. Nevertheless, shortly thereafter the operation ended in smoke, with the total withdrawal of the troops. Although the operation failed, Venizelos managed to gain the support of Britain and France at the Paris Peace Conference. This decision however, marked the beginning of a disastrous process for the Greek populations living in Odessa and Crimea. As an act of retaliation for Greek involvement, the Bolsheviks began to implement a policy of oppression and forced a violent displacement of the existing Greek element. Beginning in March and continuing intensively in April and May, this started a wave of immigration towards Greece which led to a serious crisis on the Greek political scene, right on the eve of the Greek army's expedition to Izmir. Venizelos tried very hard to direct this immigration to a region other than Greece, locating it specifically in Istanbul, Trabzon and Izmir. The purpose of this study is to evaluate the above mentioned process and its effects on the Greek political life of that period. The study is mainly based on the Greek and British Foreign Ministry Archives, British and Greek newspapers and English sources.

Keywords: The October Revolution, Bolsheviks, Odessa and Crimea, Migration, Istanbul, Trabzon, Izmir.

1917 yılında gerçekleşen ve başarıyla sonuçlanan Ekim Devrimi sonrasında Rusya'da komünist bir rejim kuruldu ve bu yeni rejim 3 Mart 1918'de Almanya ile imzaladığı anlaşma ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi. Bu olaydan kısa bir süre sonra Çar yanlılarının bu rejimi yıkmaya yönelik girişimleri nedeniyle Rusya'da 1921 yılına kadar sürecektir bir iç savaş patlak verdi (Bennett, 1999; Kenez: 1977; Brinkley: 1966). Devrimin etkilerinin yalnızca Rusya ile sınırlı kalmayacağı, Avrupa'da da ciddi bir etki yaratacağından kaygılanan Büyük Devletler'in (özellikle İngiltere ve Fransa) beklentisi, bu iç savaşı Çar yanlılarının kazanması ve Bolşevizm'in "özgür dünya" için ciddi bir tehlike oluşturmadan etkisini yitirmesiydi (Huguenin, 1996: 22-54). Hâlihazırda yeni yönetimin benimsemiş olduğu ekonomik model, galip devletlerin bölgedeki ekonomik çıkarlarına zarar vermeye başlamış, bilhassa İngiltere, Fransa ve İtalya'da büyük komünist partiler giderek güç kazanmaya başlamıştı. Bu partilerin çok büyük bir bölümü Ekim Devrimi'nden

ilham alıyor, toplumsal iyileştirmelerin reform yoluyla değil bir devrim yoluyla ortaya çıkacağına yönelik propaganda faaliyetleri yürütüyor ve kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu. Kısacası bir an önce “gereken önlemler” alınmazda bu devletler Rusya’daki devrimin savaşın yol açtığı ekonomik sorunların da etkisiyle tüm Avrupa’yı hatta dünyayı kapsayan bir genel devrime dönüşebileceğine inanıyordu. Aslına bakılırsa bu kaygı yersiz sayılmazdı; nitekim Lenin’in amacı Rusya’yı sosyalist bir yapıya kavuşturmak ve daha sonraki süreçte bunu genel bir dünya devrimine dönüştürmekti (Hobsbawn, 2010: 84-92).

İşte böylesi koşullarda İngiltere ve Fransa, komünizm tüm dünya için ciddi bir “tehdit” oluşturmadan önce “ortaya çıktığı yerde” sonlandırılması konusunda bir adım atma ihtiyacı hissetti. Fransa’nın girişimleriyle Kasım ayı başında Rusya’daki bu iç savaşta anti-Bolşevik operasyon güçleri desteklemek amacıyla Rusya’nın güneyindeki Ukrayna bölgesine askeri yardım gönderme kararı alındı (The National Archives (TNA): Foreign Office (FO) 371/3142, Lord Dorby to FO, Telegram No.1200, Paris, 4 October 1918; Konstantinos: 2015; Paraskevoupoulou, 1935: 37-38). Operasyonun merkezi Karadeniz’e açılan ana liman Odessa olacaktı. Bu karardan hareketle Fransa, vakit kaybetmeksizin askeri hazırlıklara başladı ve eş zamanlı olarak müttefiklerden askeri destek arayışına girdi (Archeio İpourgiou Eksoterikon (AYE) 1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, Aritmos Protokolou (AP): 42844, Thessaloniki pros YE, 30 Decemvrio 1918). Fransa’nın önceliği savaşa neredeyse son anda katılan ve müttefikleri için yeterince “fedakârlık” yapma fırsatı bul(a)mayan Yunanistan’dı¹. Bu düşünceden hareketle Fransız Başbakanı George Clemenceau, 8 Kasım 1918’te Rusya’ya gönderilecek askeri birliğe katkıda bulunması için Yunanistan’a resmi başvuruda bulundu (Genikon Epitelion Stratou, 1955: 26-28). İlk Fransız birlikleri Yunanistan’ın resmi yanıtının beklendiği sırada 16 Aralık’ta Odessa’ya çıktı.

“Zamansız” gelen bu teklif Yunanistan’da Venizelos Hükümeti’ni zor durumda bıraktı. Operasyona dâhil olmanın Yunanistan açısından oldukça önemli riskler taşıdığına inanan Venizelos’un tercihi bu operasyona dâhil olmamak yönündeydi. Peki, neden? Bu konuda üç neden öne sürülebilir. Öncelikli neden Yunanistan’da hâkim olan Megali İdea atmosferiydi. Ekim Devrimi sonrasında Rusya savaşta çekilirken Yunanistan Kral ve Venizelos arasında savaşa dâhil olup olmama ekseninde yaşanan tartışmanın yol açtığı tam üç yıllık bir “milli bölünmenin” ardından savaşa dâhil olabilmisti².

¹ Venizelist yazar Georgios Ventiris bu görüşe hiçbir şekilde katılmıyor. Ona göre savaşın “kaderini” belirleyen Almanya’nın yenilgisi Makedonya’da başlamıştı; Yunan ordularının yardımı olmaksızın İtilaf Devletleri’nin savaşta galip ayrılması hiçbir şekilde mümkün olmayacaktı (Ventiris 1970: 385).

² Balkan Savaşları sonrasında Kral Konstantin ve Venizelos arasındaki görüş ayrılıkları giderek büyümüş, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde savaşa dâhil olup olmama tartışmasına dönüşmüştü. Venizelos Megali İdea’nın gerçekleştirilmesi için savaşa İtilaf Devletleri yanında dâhil olunması gerektiğini savunurken diğer taraftan Alman yanlısı Kral Konstantinos, Yunanistan’ın tarafsız kalması gerektiğine inanıyordu. İkili arasındaki savaşa dâhil olma olmama

Devrim sonrasında Bolşeviklerin “emperyalist” savaştan çekilmesi Yunanistan açısından oldukça olumlu bir gelişmeydi. Bu, Venizelos’un “Rusya’nın İstanbul ve Batı Anadolu’ya yönelik emperyalist emellerinin” tümüyle ortadan kalkmış olduğuna inanıyor olmasından kaynaklanıyordu. Venizelos’un gözünde önemli bir rakibin devre dışında kalmasını sağlayan bu gelişme Yunanistan’ın Anadolu’ya yönelik yayılcı siyasetini hayata geçirebilme imkânlarını kolaylaştıran bir nitelik taşıyordu. İtalya’nın Batı Anadolu’da bir diğer önemli bir rakip olduğu göz önüne alındığında bunun önemli daha iyi anlaşılacaktır. Her ne kadar son anda dahil olmuş olsa da savaş sonrasındaki süreçte savaşın kazananları yanında yer almayı başaran Yunanistan, 1919 yılı başında toplanacak barış konferansında nihayet Megali İdea amacına ulaşmanın planlarını yapıyordu. Büyük devletleri ikna ederek İzmir ve Batı Anadolu’yu egemenlik altına almak ve böylece Büyük Yunanistan’ı yaratabileceği koşulları sağlama hazırlığı içerisindeydi (Leon, 1974; Smith, 1973).

Paris Barış Konferansı’nın başlamasından hemen önce söz konusu bu atmosferi ve “heyecanı” dönemin basınında açık bir şekilde görmek mümkündür. Örneğin konferansın başlamasına oldukça az bir zaman kala Venizelos yanlısı gazeteler şu şekilde yazılar kaleme alıyordu. Patris gazetesine göre Yunanistan “kendi öz evlatlarını” Osmanlı “zulumünden” kurtarması gerekiyordu. *Eleftheros Typos* Yunanistan’ın artık eskiden olduğu üzere küçük bir devlet olarak kalamayacağı görüşündeydi; şimdi savaşta Yunanistan’ın omuzlarına yüklenen yükün karşılığını alma vaktiydi. *Nea Hellas*’a göre tüm Ortodoks Rumların yaşadığı bölgelerin Yunanistan egemenliğine bırakılması en adil olan çözümdü. *Vima* aklı başında her bir Yunan’ın Küçük Asya ve Trakya’nın hatta boğazlar ve İstanbul’un Yunanistan’a bırakılacağına inanması gerektiği görüşündeydi. Son olarak *Hestia* gazetesi konferansa katılan devletlerin yüzyıllardır Osmanlı tiranlığı altında zulme maruz kalan Yunanlıların özgürleştirilmesine yönelik herhangi bir olumsuz tutum benimsememeleri gerektiğini öne sürecekti (TNA: FO 371/3147, “Hellenism in Thrace and Asia Minor”, 27 November 1918).

İkinci neden olarak Venizelos’un, *Megali İdea* ile hiç ilgisi olmayan bir bölgeye asker gönderilmesinin Kral yanlıları ve kamuoyunda ciddi bir reaksiyona neden olabileceği kaygısı öne sürülebilir. Üç yıllık *milli bölünme* sırasında ikiye bölünen Yunan toplumu neredeyse bir iç savaşın eşiğine gelmişti ve Venizelos Anadolu harekâtının arifesibu gelişmenin kendi aleyhine bir propaganda malzemesi olarak kullanılmasından endişe ediyordu.

Üçüncü ve belki de en önemli neden Venizelos’un komunizm korkusuydu. Venizelos Yunan birliklerinin böylesi bir operasyona dâhil olması ve başarısız kalınması halinde bölgedeki Rumların Bolşevik zoruyla Yunanis-

tartışması Yunanistan’da “milli bölünmeye yol açmış ve nihayet Kral ile girdiği mücadeleden İtilaf Devletlerinin yardımıyla galip ayrılan Venizelos 2 Temmuz 1917’de İttifak Devletleri’ne savaş ilan etmiş ve böylece Birinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasına çok kısa bir süre kala savaşa dâhil olmayı başarmıştı. Süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yellice 2016: 205-242.

tan’a göç edebileceğinden ve bu göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri Bolşevik fikirlerle Yunanistan’daki “milli ahengi” bozabileceğinden endişeleniyordu. 29 Kasım’da Venizelos Fransa’ya verdiği resmi yanıtında bu kaygıyı dolaylı olarak şu şekilde ifade edecekti: “Operasyona dâhil olunması halinde Bolşevik fikirlerin Yunanistan’a taşınması kaygısından ötürü Yunan Hükümeti bu teklife tereddütle yaklaşmaktadır” (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI, “Ekstrateia Rosias”, AP: 11340, Venizelos pros Romanos, 29 Novemvriou 1918).



27 Aralık 1918’de Venizelos karşıtı komünist Rizospastis’te yer alan “Biz ona daha önce söylemiştik” başlıklı bu karikatürde Anti-Bolşevik operasyona dâhil olmama konusunda İngiltere’yi ikna edemeyen Venizelos’un çaresizliğine vurgu yapılıyor: “Opos tou tou ta proeipamen. Den to perimena pote apo tin Anglia [Biz ona daha önce söylemiştik. Bunu İngiltere’den hiç beklemezdim” (Rizospastis, 27 Dekemvriou 1918)

Venizelos çekimserdi; ancak Clemancau oldukça kararlıydı. Savaşın sorumluluklarını “yeterince yerine getirmemiş” olan Yunanistan’ın savaş sonrası kazanımlardan faydalanabilmesi için bu operasyona destek vermek zorunda olduğu görüşündeydi. Bu nedenle Venizelos’u açık bir şekilde şu sözlerle uyaracaktı: “Eğer Yunanistan bizi yarı yolda bırakırsa biz de onu yarı yolda bırakırız” (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI, “Ekstrateia Rosias”, AP: 11341, Romanos pros UE, Paris, 29 Novemvriou 1918)³. Fransız liderin bu net tutumu Venizelos’u şu gerçeğe yüzleşmek zorunda bırakıyordu: Ya operasyona dâhil olarak İzmir’e sahip olmak, ya da operasyona dâhil olmayı reddederek İzmir’i kaybetmeyi göze almak.

³ Bu paragraftaki bilgiler ve atıf yapılan bu iki arşiv belgesi ayrıca aynı yazarın 25-27 Ekim 2017 tarihleri arasında Kars’ta düzenlenen 100. Yılında Sovyet İhtilali, gelişimi ve Bölgesel Etkileri” başlıklı uluslararası sempozyumunda sunulan “Sovyet İhtilali’nin Yunanistan’daki Yansımaları: Anti-Bolşevik Rusya Operasyonu ve Venizelos’un “Zor” Kararı, 1918-1919” başlıklı bildiride de kullanılmıştır.

Venizelos pragmatist bir liderdi. Osmanlı Devleti'ne yönelik izlemiş olduğu *irredantist* dış politika neticesinde Yunan topraklarını iki katına çıkarma konusundaki başarısını önemli ölçüde Büyük Devletlere borçlu olduğunu aklından hiçbir şekilde çıkarmaması gerektiğini bilecek kadar da realisti. İngiltere Akdeniz'deki çıkarları nedeniyle Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya yönelik planlarını destekliyordu, ancak Fransa bu konuda çekimserdi. Amerika'nın tutumu henüz net değildi, İtalya ise açık bir şekilde Batı Anadolu konusunda Yunan tezlerine karşı çıkıyordu. Konferans öncesindeki bu tablo Venizelos'un konferans sırasında Büyük Devletleri ikna etmek için ciddi bir çaba göstermesi gerektiğinin bir kanıtıydı. Bu nedenle avantajı kendi lehine çevirebilmek için Venizelos çekimser Fransa'yı gücendirmek gerektiğine inanıyor, yaklaşık on yıllık zorlu bir sürecin sonunda, başarıya oldukça yaklaşıldığı bir noktada bunun hiçbir şekilde akıllıca olmayacağı görüşündeydi.

Dolayısıyla başta sözünü ettiğimiz tüm kaygılarına rağmen Venizelos ikinci seçeneği tercih etti. İki taraf arasında yapılan görüşmelerin arıdından varılan anlaşmaya göre Yunanistan bölgeye gönderilecek ve 12 birlikten oluşacak Fransız yönetimindeki orduya 42.000 kişiden oluşan üç ayrı birlikle destek olacaktı (Plastiras, 2007: 9; Karakassonis, 1934: 55). Leonidas Paraskevopoulos komutasında 3600 kişiden oluşan ilk Yunan birliği 20 Ocak 1919'da, Paris Barış Konferansı'ndan sadece iki gün sonra Odessa'ya çıktı (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI, "Ekstrateia Rosias", AP: 1195, Diomidis pros Parisi, 2 Flevari 1919). Şubat ayından itibaren Odessa ve Kırım'a yeni birlikler gönderilmeye devam edildi ve Nisan ayı başına kadar olan süreçte toplam 23,551 Yunan askeri operasyona dâhil oldu (Diomidis, 1972: 237-238).

Bolşeviklerin Rumlara Yönelik Göç Ettirme Kararı

Ancak çok geçmeden büyük umutlarla başlayan askeri operasyon tam bir fiyaskoya dönüştü. Bölgede beklenmedik bir direnişle karşılaşan Fransız-Yunan birlikleri oldukça iyi organize olmuş Bolşevik birlikler ve karşısında neredeyse hiçbir varlık gösteremedi. Bölgede düzeni ve hâkimiyeti sağlamakta yetersiz kaldı ve direnişe katılan gönüllüler tarafından da desteklenen Kızılordu karşısında ağır yenilgiler aldı (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI, "Ekstrateia Rosias", AP:693, Venizelos pros UE, 5 Flevari 1919). Kızılordu'nun Odessa'nın 15 mil yakınlarına kadar yaklaşmayı başarması üzerine Fransa çekilme kararı aldı ve bu konuda iki taraf arasında bölgenin boşaltılması konusunda görüşmeler başladı. Varılan uzlaşma neticesinde Mart ayı sonunda Fransız birlikleri ani bir kararla bölgeyi terk etme kararı aldı (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI, "Ekstrateia Rosias", AP: 2097, Kanelloulos (Presvis tou Konstantinopoli) pros UE, 4 Apriliou 1919; "Allies Evacuating Odessa", *The Times*, 19 March 1919, s.10) Nisan ayı başından itibaren Fransa ve Yunanistan bölgedeki birliklerini Besarabya ve Romanya'ya çekmeye başladı ("Paris Hears Allies will Quit Odessa", *The New York Times*, 7 April 1919; "The Evacuation of Odessa: Bolsheviks enter the Crimea", *The Scots-*

man, 12 April 1919, s.9) Odessa’nın tümüyle ele geçirilmesinden sonra ise Bolşevikler bölgenin asker ve sivil olarak boşaltılması için sadece dört günlük süre tanıdı. Sovyet birliklerine yönelik herhangi bir direniş ya da orduya bir saldırı gerçekleştirilmesi halinde bunun cezası ölüm olacaktı (AYE/1919/A/4/I-A/5/VI, “Ekstrateia Rosias”, AP: 3322, Psychas pros UE, 24 Apriliou 1919). Karar, bölgede yaşayan Rumlar için felaketle sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı oldu.

Aslında Bolşevikler Yunanistan ve bilhassa bölgede yaşayan Rumlara yönelik hiçbir şekilde hasmane bir tutum içerisinde olmamıştı. Ancak Yunanistan’ın anti-Bolşevik operasyona dâhil olması Sovyetler nezdinde büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştı. Henüz operasyonun devam ettiği bir aşamada Lenin, Yunanistan’ı “emperyalist” İngiltere’nin bölgedeki planlarının “uşaklığını” yapmakla itham etmiş ve Ukrayna’da yaşayan 200.000 Rum’u sınır dışı etmekle tehdit etmişti (Zapanti, 1989: 53-59; Arabadzhy, 2015; Ti Ginetai eis tin Notion Rosian”, *Rizospastis*, 17 Apriliou) ⁴. Bu bölgede yaşayan Rumlar ilk kez antik çağda buraya yerleşmeye başlamışlardı ve 1918 yılı itibariyle genel olarak Rusya’da 500 bin ile 700 bin Rum’un yaşadığı tahmin ediliyordu. Kırım ve Odessa bölgesinde ise yaklaşık olarak 200.000 Rum yaşıyordu. Bu Rumlar 19. yy’dan itibaren Karadeniz bölgesindeki ticari faaliyetlerde gösterdikleri başarı nedeniyle ekonomik olarak oldukça iyi bir konuma yükselmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgenin Alman işgaline uğraması, yine bu süreçte Pontus bölgesinden bölgeye çok sayıda mülteci akını, bu Rumların ayrıcalıklı durumlarına yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamış, Rusya’nın savaştan çekilmesi, hemen ardından patlak veren iç savaş ve eş zamanlı olarak Ukrayna’daki özerklik hareketi bölgeyi kaosu içerisine sürüklerken Rumlar kendilerini daha da ciddi bir tehdit altına hissetmeye başlamıştı. Ancak Yunan birliklerinin bölgeye yapmış olduğu çıkarmanın bölgedeki bazı Rumlar nezdinde olumlu karşılanmış olması hatta Yunan Ordusu’nun “özgürleştirici” (*liberator*) olarak görülmüş olması Bolşevikler nezdinde kızgınlık yaratmıştı. *Rizospastis*’in haberine göre bilhassa Odessa’daki Rumlar Yunan ordusunun operasyonuna açık bir şekilde destek olmuş, bazıları Yunan ordusuna katılmıştı. Ancak bu durum bölgede bulunan tüm Rumların operasyona destek verdiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Nitekim burada yaşayan Bolşevik yanlısı ve karşıtı olarak ikiye bölünmüş durumdaydı. Hatta Yunan tarihçi Antsidis’e göre Yunan askerleri bölgede örgütlü bir komünist Rum bloğuyla karşılaşmış; bu blok Yunan komutanlarla yaptıkları görüşmelerde “operasyona dâhil olmakla Yunanistan’ın aslında ne kadar büyük bir hata yaptığını” açıklamaya çalışmışlardı. *Odessa Yunan Komünist Bloğu (Ελληνικής Κομμουνιστικής Ομάδας Όδησσού)* olarak adlandırılan bu örgüte göre Yunan askerlerinin kurtarmak için geldiği Çar Rusya’sının amaçlarından birisi Trabzon, Küçük Asya ve İstanbul’u egemenlik altına almaktı (Antsidis, 1992: 174)

⁴ 1917’de başlayan ve 1920 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Ukrayna Bağımsızlık Hareketi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Reshetar 1952; Papoulidis 1999; Vergeti 2000, 109-110.

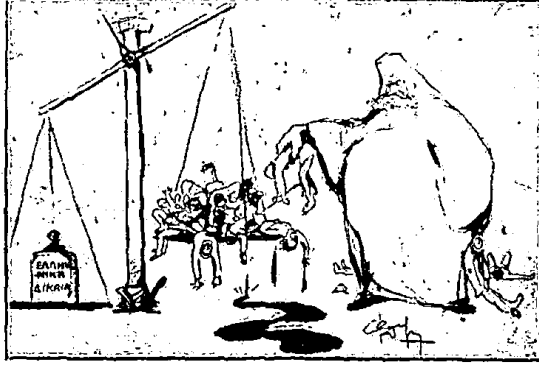
Bolşeviklerin Yunan karşıtı bir tutum içerisine girmesinin önemli nedenlerinden birisi de Yunanistan'da komünist etkinin bir türlü istenilen seviyeye taşınamamış olmasıdır. Aslında Bolşevikler, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan çıkarılması amacıyla başlatılan Balkan Savaşlarını oldukça önemli bir gelişme olarak görüyor ve bunu kendi bölgesel çıkarları açısından destekliyordu. Dahası, Bolşevikler savaştan sonraki süreçte bölgede komünizmin zemin kazanabileceğine hatta gelecekte komünist bir Balkan Federasyonu kurabileceğine inanıyordu. Lenin'in beklentisi Bulgaristan ve Arnavutluk'ta gerçeğe dönüşmeye başlamıştı. Her iki ülkede de sosyalist güçler ciddi bir yükseliş içerisindeydi. Ancak Yunanistan açısından benzer bir durum söz konusu değildi. Lenin'in beklentisinin aksine Yunanistan'da komünist etki oldukça sınırlı bir seviyede kalmıştı. Örneğin Avrupa'da yayın yapan ve ciddi bir okur kitlesine sahip komünist eğilimli gazetelerin aksine Yunanistan'da 1917 yılında yayın hayatına başlayan komünist *Rizospastis* gazetesi oldukça sınırlı bir okur kitlesine sahipti. Bunun en önemli nedenlerinden birisi gazetenin sürekli olarak hükümet baskısı altında olmasıydı. 1918 yılında kurulan Yunan Komünist Partisi Avrupa'daki benzerlerinin henüz çok gerisindeydi ve henüz hiçbir toplumsal desteğe sahip değildi. 1918 yılı Kasım ayı sonunda bu partinin düzenlemiş olduğu genel kongreye çok az sayıda kişinin katılmış olması bunun bir göstergesiydi (TNA: FO 371/3146, "Pan-Hellenic Socialist Party: Greek Socialists", Athens, 24 November 1918). Tüm bu olumsuz gelişmeler bir yana bölgede yaşayan anti-komünist Rumların bu operasyona açık bir şekilde destek olması Sovyetler nezdinde büyük bir tepkiyle karşılanmıştı.

Fransız birlikleri hızla Odessa'yı boşaltırken Yunanistan'da Venizelos Hükümeti tam bir şok içerisindeydi. Başarısızlığın bu kadar erken gelmesi karşısındaki şaşkınlık bir yana Fransa'nın "kolayca çekilmeye razı gelmesi" karşısında tam bir hayal kırıklığı içerisindeydi (Ministero Affari Esteri *Documenti Diplomatici Italiani (DDI), Sesta Serie 1918-1922, Vol.III, Rome, 1955, L'alto Commissario A Costantinopoli, Sforza, Al Ministro Degli Esteri, Sonnino, Costantinopoli, 15 aprile 1919, Documenti 200, s.207*). Elbette Yunanistan'ın amacı bölgede kalıcı olmak değildi. Bu nedenle operasyonun erken sonlanması bir bakıma olumlu sayılabilecek de bir gelişmeydi. Ancak Yunanistan açısından sorun Bolşeviklerin göç etmesini istediği Rumlar (başlangıç olarak bu sayı yaklaşık olarak 26.000 dolaylarındaydı) nereye taşınacağı meselesiydi (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI "Ekstrateia Rosias", AP: 2667, Kanellopoulos pros UE, 5 Aprilou 1919). Dahası benzer bir göç dalgasının Kırım'da da ortaya çıkması an meselesiydi ve buradaki Rum nüfusu yaklaşık olarak 70.000 dolaylarındaydı. Bu Rumlar, nereye gideceklerine ilişkin hiçbir fikre sahip değildi (Alexandris, 1980: 441). Yunanistan bu krizle nasıl baş edeceğine ilişkin hesaplamalar yaparken bölgedeki Fransız komutan Franchet D'esperey'in bu Rumların nereye götürüleceği yönünde acilen bir karar alması gerekiyordu. Paris'ten aldığı talimat bu Rumların Selanik'e götürülmesiydi. İlk olarak 5 Nisan'da 8.000 kişi Odessa'dan Selanik'e götürülmek üzere yola çıkarılacaktı (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI "Ekst-

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırım’dan Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

rateia Rosias”, AP: 2666, Dendramis (Greek Ambassador to Odessa) pros UE, 5 Avril 1919). İşte bu an, Venizelos’un en başından itibaren kaygısını duyduğu ihtimalle yüzleşmek zorunda kaldığı andı.

ΑΙ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΟΤΑΤΟΥ



«...Ὁφείλομεν ἢ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι αἱ ἑστίαι μας
ὅχι εἶνε ἄρκεται...»

25 Aralık 1918’de Rizospastis’te yayınlanan “Hazretlerinin deklarasyonu” başlıklı bu karikatür Venizelos’un operasyona dâhil olma kararını eleştiriyor. “Ai diloseis tou Sevasmiotatou. “Ofeilomen na min lisonomen oti ai thisies mas den einai arketai [Hazretlerinin deklarasyonu: Fedakârlıklarımızın yeterli olmadığını unutmamalıyız”, *Rizospastis*, 25 Dekemvriou 1918.

Yunanistan’ın Göçmenlere Yönelik Politikası

Operasyon başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da Venizelos Paris Barış Konferansı’nda amacına ulaşmaya çok yaklaşmıştı. İngiltere ve Fransa’nın tam desteğini alan Venizelos “sorun yaratan” İtalya’nın ikna edilmesini bekliyor ve bir an önce İzmir’e yapılacak çıkarmanın hayalini kuruyordu. (Churchill, 1929: 168; Goldstein, 1989: 346). Ancak bu kritik aşamada göçmen krizi Venizelos’un operasyon öncesindeki kaygılarını gerçeğe dönüşmeye başlamıştı. Venizelos Hükümeti’nin bu Rumlara ilişkin hiçbir planı yoktu, nitekim Fransa ısrarla bu göçmenleri Selanik’e taşımak isterken hükümetin bu konuda hiçbir hazırlığı yoktu. Venizelos’un tek isteği bu mültecilerin hiçbir şekilde Yunanistan’a gelmemesi, Yunanistan dışında bir yere yerleştirilmeleriydi. Peki, Yunanistan bu “kardeş” Rumların Yunanistan’a gelmesini neden istemiyordu?

Bu konuda temelde üç neden öne sürülebilir. Öncelikle Yunanistan’ın bu göçmenleri yerleştirecek fiziki koşulları yeterli değildi. Hâlihazırda Küçük Asya ve Trakya’dan gelen göçmenler Yunanistan’da ciddi bir krize yol açmıştı ve Venizelos bir şekilde bu göçmenlerin geri gönderilmesi konusunda girişimlerde bulunuyordu. Yunan Sağlık ve Refah Bakanlığı (*İpougion Peritalpseos*) verilerine göre Ağustos ayı itibariyle Yunanistan’da bulunan mülteci sayısı yaklaşık olarak 450.000 dolaylardaydı. Halihazırda Yunanistan bu mültecilerin önemli bir kısmını geri göndermek için yoğun bir çaba sarf ediyordu (AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi ton Ellinon sti Ro-

sia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 40259, Ipourgeion Perithalipseos pros UE, 21 Augustou 1919).

İkinci neden çalışmanın başında Venizelos’un operasyona ilişkin çekişmelerin kalmasının nedenlerini açıklarken öne sürmüş olduğumuz “komünist” tehdit ve milli ahenk kaygısına ilişkindir. Venizelos İzmir’e çıkarma hazırlıklarını yaptığı bir aşamada iç siyasette bu durumun kendisi açısından kötü bir izlenim yaratarak ciddi bir soruna dönüşeceğine inanıyordu. Venizelos’un düşüncesinde bu göçler operasyonun büyük bir fiyasko ile sonuçlandığının kesin bir göstergesi olacak, muhalefet ve basın kendisine yönelteceği eleştirilerle olumsuz bir atmosfer yaratacaktı. Kaldı ki operasyona katılma kararı muhalefet tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirilmişti. Şimdi “yorgun ve kızgın” bu göçmenlerin Atina’ya gelmeleri halinde Yunan halkı “acı gerçekle” yüzleşmek durumunda kalacak, bu göçmenler operasyondan önce Ukrayna’da ne kadar iyi bir hayata sahip olduklarını, bu operasyon nedeniyle her şeylerini kaybetmek zorunda kaldıklarından söz edecekti. Bu durumu *Anti-Venizelist* cephe elinden geldiğince ajite edecek, kamuoyu Venizelos Hükümetine yönelik tepkisel bir tutum benimseyecek, basın “Rusya’ya Neden gittik” türünden başlıklar atarak operasyonu eleştirecek, Kral yanlıları ve çok daha önemlisi İzmir’e yönelik çıkarmaya karşı olan savaş karşıtı blok güç kazanacaktı. Venizelos açısından İzmir çıkarmasının arifesinde bu kabul edilemezdi. Venizelos’un bu göçlere yönelik belki de en önemli kaygısı çalışmanın başında da belirtmiş olduğumuz üzere bu Rumların Bolşevik fikirleri de beraberinde getirmeleri ve uzun vadede Yunanistan’da sosyalist-komünist ideolojinin güçlenmesine ciddi bir katkı sağlama potansiyeli taşıyor olmalarıydı. İngiltere ve Fransa nezdinde yaptığı temaslarda Venizelos bunu şu şekilde gerekçelendirecekti: Venizelos’un 1930 yılında parlamentoda döneme ilişkin kendisine yöneltilen “200.000 Rum’un Yunanistan’a gelmesine neden izin vermediniz” sorusuna vermiş olduğu şu yanıt onun bu konuya ilişkin yaklaşımını özetlemektedir:

“Rusya’da yaşayan Yunanlılar Yunanistan’a gelirken valizlerinin içerisinde komünizm mikrobunu da getiriyorlar. Hâlihazırda ülkemizde bulunan komünizm bizim için yeterlidir. Daha fazlasını istemiyoruz” (Oikonomidis, 1979: 18-19).

Peki, “istenmeyen” bu Rumlar konusunda Venizelos nasıl bir siyaset benimsedi? Öncelikle Venizelos mümkün olduğunca bu Rumların bölgeden göç etmesine engel olmaya çalıştı. Bu amaçla Venizelos sürekli olarak Odesa ve Kırım’da bulunan Yunan komutanlara gönderdiği talimatlarda “mümkün olduğunca bölgedeki Rumları sakinleştirmeleri ve göç etmemeleri konusunda onları cesaretlendirmelerini istedi (AYE /1919/A/5/VI (18) “Ekstrateia Rosias”, AP: 3031, Kanellopoulos pros UE, 15 Apriliou 1919) . İkinci olarak bu göçmenler Trabzon’a yönlendirilmeye çalışıldı. Dışişleri Bakanı Aleksandros Diomidis, Fransa ile gerçekleştirdiği temaslarda Selanik’te hâlihazırda çok sayıda göçmen olduğunu, Yunanistan’ın bunlara kalacak yer ve yiyecek bulmakta büyük sıkıntı çektiğini bu nedenle en azından Rusya’dan gelen göçmenlerin Trabzon bölgesine yerleştirmeleri konusunda bir

şeyler yapılmasını talep etti (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 2898, Diomidis pros Kanellopoulos, 12 Apriliou 1919). Ayrıca Venizelos 11 Nisan’da Paris Büyükelçisi Politis aracılığıyla Fransa ve İngiltere Hükümetlerine “Trabzon’un İngiliz askerleri tarafından işgal edilmesini ve Rusya’dan göç etmek zorunda kalan 50-60 bin arasındaki Rum’un buraya yerleştirilmesi” talebinde bulundu (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 2912, Politis pros UE, 11 Apriliou 1919). Hatta Venizelos Fransa’nın bu konuda ikna edilmesi için Amerika’nın da yardımına başvurdu ancak tüm bu girişimler sonuçsuz kaldı (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 3036, Kanellopoulos pros UE, 15 Apriliou 1919). Üçüncü olarak Yunanistan bu Rumları İstanbul’a yerleştirmek için girişimlerde bulundu. 1 Nisan’da Paris’te bulunan Venizelos’a gönderdiği telgrafta Repoulis böylesi bir siyaset izlenmesi gerektiğine yönelik görüşünü şu şekilde ortaya koyacaktı.

“Odessa’nın boşaltılması gerektiğine yönelik bölgeden acil bir telgraf aldık. Hâlihazırda Kilis ve Kreavnos gemilerini bölgeye gönderdik ve Cumartesi gününe kadar toplamda 10.000 kişiyi taşıyabilecek ve içerisinde on günlük erzakın da bulunduğu sekiz gemi daha göndermeyi planlıyoruz. İstanbul’da bulunan Fransız General ve İngiliz Amiral’e gönderdiğimiz telgraflarda bu mültecilerin İstanbul’da kalmaları konusunda kolaylık sağlanması talebinde bulduk. Başlangıçta bu mültecilerin en azından hangi bölgelere dağıtılacakları netleşinceye kadar, buraya [Yunanistan] gelmesi tercihimiz değildir. Onlar için yeterli ev ve kalacak yer olmaması bir yana kamuoyunun bu konudaki tepkisi konusunda da henüz herhangi bir fikre sahip değiliz... Buraya göç eden bir Rum’un bana bölgedeki Rumların çok önemli bir kısmının Kırım’a gitmeyi tercih ettiğini söyledi. Böylesi bir transferi gerçekleştirecek gemileri sağlayabiliriz. Eğer bu mültecileri Kırım ya da İstanbul’a transfer mümkün olmazsa zorunlu olarak onları Yunanistan’a getirmek durumundayız. Ancak yine de buralarda kalmaları bizim açımızdan memnuniyet verici olacaktır. Eğer müttefiklerimiz Küçük Asya ve adalardan Yunanistan’a göç etmek durumunda kalan Rumların yeniden evlerine dönmesine yardımcı olursa (repatriation) bu mültecilerin Yunanistan’a gelmesi durumu bizim açımızdan tahammülü daha kolay bir durum olacaktır. Lütfen söz konusu bu geri yerleştirme durumunun ahlaki açıdan (morally) uygun olup olmadığı konusundaki düşüncelerinizi paylaşınız” (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2482, Repoulis pros Venizelos, 1 Apriliou 1919)

Repoulis’in bu önerisinden hareketle Venizelos, 5 Nisan’da Yunanistan’ın İstanbul Büyükelçisi Kanellopoulos’a verdiği talimatta bu göçmenlerin İstanbul’da kalmalarını sağlama konusunda Fransız ve İngiliz Büyükelçilerini ikna etmek için elinden ne geliyorsa yapması talimatı verdi (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2617, Venizelos pros UE, 3 Apriliou 1919). Bunu üzerine Kanellopoulos D Franchet d’Esperey ile yaptığı görüşmede Rum mültecilerin en büyük sıkıntısının yiyecek bulma sorunu olduğunu bu göçmenlerin İstanbul’da kalmaları halinde Yunanistan’ın bu konuda her türlü desteği sağlamaya hazır olduğunu dile getirdi. Venizelos tarafından göçmenler meselesiyle meşgul olması için İstanbul’a gönderilen

ve bu görüşmede bulunan Yunan General Katechakis kendisinin “Yunan Hükümeti tarafından bu mesele ile ilgilenmek üzere yetkilendirildiğini ve “hiç olmazsa” Odessa’dan gelmesi beklenen 26.000 göçmenin İstanbul’a yerleştirilmesi konusunda her türlü fiziki imkânı sağlamakla meşgul olabileceğini dile getirdi. Ancak bu görüşmede Fransız komutan ikna edilemedi. D’Esperey, “İstanbul’da on binlerce mülteciyi barındıracak yeterli sayıda bina ve kalacak yer olmadığını, askerlerin dahi çadırlarda konaklamak zorunda olduğunu” gerekçe gösterdi ve bunun mümkün olmadığını ayrıca hâlihazırda Selanik’te bu mülteciler için dört hastane ve 5.000’den fazla yatak hazırlanması emrini verdiğini dile getirecekti (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2667, Kanellopoulos pros UE, 5 Apriliou 1919).

Kanellopoulos ertesi gün İngiliz Büyükelçisi ile bir görüşme gerçekleştirdi ve benzer sözlerle bu kez hiç değilse Osmanlı kökenli olan Rumların İstanbul’da kalması konusunda İngiltere’yi ikna etmeye çalıştı. Rusya’dan göç eden Rumlara Yunanistan’ın ev, otel ya da başka her türlü konaklama sağlayabileceğini, hiç değilse Osmanlı kökenli olanların Rumların İstanbul’da kalmasına izin verilmesini, mevcut koşullarda bu göçmenlerin Atina’ya gelmeleri halinde bunun Yunanistan açısından çok büyük bir soruna dönüşeceğini dile getirdi. Ancak İngiltere bu göçmenlerin İstanbul’da kalmalarının mümkün olmadığını, bu konuda tüm sorumluluğun Fransa’ya ait olduğunu dile getirdi ve bir anlamda Selanik konusunda Fransa ile benzer bir düşünceye sahip olduğunu ima etti (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2678, Kanellopoulos pros UE, 6 Apriliou 1919).

Fransa’nın bu tutumu üzerine Venizelos bu kez müttefiklerini bölgedeki askerlerini geri çekmekle tehdit ederek ikna etmeyi denedi. 8 Nisan’da Politis Kanellopoulos aracılığıyla İngiliz ve Fransız Büyükelçilerine gönderdiği telgrafta bunu şu şekilde dile getirdi.

“Sayın Kanellopoulos Fransız ve İngiliz Büyükelçiliklerine yapmış olduğumuz çağrıda göçmenlerin Yunanistan’a değil İstanbul’a gönderilmesini istemektedir. Ukrayna operasyonuna dahil olmamız İtilaf Devletlerinin ısrarı üzerine gerçekleşmiş, Yunan ordusunun Dinyester’te kalması talep edildiğinde bu yerine getirilmmişti. Mültecilerin Yunanistan’a gelmesi kamuoyunda bu ahmak operasyon (ανοητου αυτης εκστρατειας) konusunda kamuoyunu olumsuz anlamda zorlayabilir ve Yunan ordularının bölgede artık daha fazla kalması büyük bir soruna dönüşebilir. Müttefiklerimizden talebimiz Yunanistan’ın ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmeleridir” (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2785, Politis pros UE, 8 Apriliou 1919).

Bu telgraftan da açık bir şekilde anlaşılacağı üzere Venizelos’un dile getirmeye çalıştığı İtilaf Devletleri lehine yapılan “büyük fedakârlığın karşılığında”, şimdi müttefiklerin aslında kendileri açısından “önemsiz” bir konuda Yunanistan’a yardımcı olmaları ve bu göçmenlerin bir şekilde İstanbul’da kalmalarını sağlamalarıydı. Hatta bu “geçici” bir süreliğine dahi olabilirdi. Bundan sonraki süreçte Kanellopoulos bu göçmenlerin İstanbul’da “en azından geçici bir süreliğine olsa” yerleştirilmesi konusunda büyük bir

çaba harcayacaktı (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 2651, Kanellopoulos pros UE, 28 Aprilou 1919).

Bu göçmenlerin İstanbul’a yerleştirilmesi konusunda özel bir çaba sarf edilmesinin bir başka nedeni Venizelos’un İstanbul’daki Rum nüfusunu artırmaya yönelik siyasi planıydı. İstanbul’daki Rum nüfusunun azlığı barış görüşmelerinde ya da gelecekte Venizelos’un İstanbul’a yönelik hak iddiasında bulunmasının önünde önemli bir engel oluşturuyordu. Venizelos’un düşüncesinde Paris Barış Konferansı neticesinde Milletler Cemiyeti denetiminde bölgede boğazları da kapsayacak şekilde bağımsız bir devlet kurulması ihtimali ortaya çıkabilirdi. Böylesi bir durumda burada yaşayan çok sayıda Türk göç etme ihtiyacı ya da zorunluluğu hissedebilirdi. Bu durumda Rumlar bölgedeki en büyük etnik guruba dönüşebilirdi (“The Greek Claims”, *The New York Times*, 16 January 1919; “The Future of Constantinople”, *The Guardian*, 25 January 1919; Finefrock, 1980). Başka bir deyişle İstanbul’daki kaotik ortam Yunanistan için bir fırsata dönüştürülebilirdi⁵. Kısacası Rusya’dan göç etmek durumunda kalan Rumlar İstanbul’a yerleştirilebilirse Bolşevik fikirlerin Yunanistan için ciddi bir tehdit oluşturmasının önüne geçilebilir, ayrıca İstanbul’daki Rum nüfusu artırılabilirdi. 21 Mart’ta henüz Odessa’dan yoğun göçler başlamadan önce Savaş Bakanlığı Müsteşarı Athanasakis’in Kanellopoulos’a göndermiş olduğu telgraftaki şu sözler buna bir kanıt olarak gösterilebilir: “*Ameriral Gargalides Odessa’dan göndermiş olduğu telgrafta 250 yaşlı ve hasta için bir seyrüsefer hastanesi (navigable hospital) talep etmektedir. Siyasi nedenlerden ötürü bu kişilerin İstanbul’daki hastanelerde tedavi altına alınmaları tercih edilmektedir. Doktor Antipas ile görüş, oradaki hastanelerde yer ayarlamaya çalış ve derhal bana telgraf ile bilgi ver*” (AYE /1919/A/4/I-A/5/VI “Ekstrateia Rosias”, AP: 2057, Athanasakis to Kanellopoulos, 21 Martiou 1919). Venizelos’un bu amacına yönelik başka bir örnek olarak Nisan ayında *Rizospastis* gazetesinde çıkan bir haber gösterilebilir. Gazeteye göre bölgedeki Yunan büyükelçiliği ve komutanlar buradaki Rumların bir an önce bölgeden ayrılması ve [muhtemelen İstanbul’a yerleştirilmesi] konusunda onları cesaretlendirmeye çalışmıştı (“Naginei anakriseis” *Rizospastis* 22 Aprilou 1919).

⁵ 1917-1923 yılları arasında bir milyondan fazla Bolşevik taraftarı Rus ülkesinden ayrılmak durumunda kalmış ve Amerika, Uzak doğu ve Avrupa’nın çeşitli yerlerinde kendilerine yeni bir yaşam arayışına girmişti. Bu yıllar arasında İstanbul Rusya’dan göç etmek durumunda kalan mülteciler için adeta bir toplanma ve geri dağıtım merkezi (*redistribution*) merkezi olmuştu. *The New York* gazetesi muhabirlerinden Dr. Harold Williams 27 Mayıs 1919’da ziyaret ettiği İstanbul’u şu şekilde tanımlıyor. “*İstanbul’a gittim. İstanbul’u daha önce hiç bu kadar kasvetli görmemişim. Türkler sessiz, depresif ve ağır başlı bir tutumdalar. Olanca keskinliğiyle İzmir’in işgaline yönelik acıyı hissediyorlar ve üzüntülü bir şekilde imparatorluğun artık tümüyle bir hayalet olduğunun farkına varmış durumdalar. Şehir, Odessa ve Kırım’dan gelen göçmenler nedeniyle adeta bir izdiham yeri gibi. Çarlık Rusya’sından kaçan çok sayıda askere her yerde rastlamak mümkün*”. Bkz. “Gloom Enshrouds Turkish Capital: Constantinople Begins to Realize that the Empire is doomed”, *The New York Times*, 27 May 1919; Multanen 2016.

Venizelos'un İç Siyasetteki Tutumu

Dışarıda bu göçmenlere ilişkin böylesine bir politika benimseyen Venizelos, meselenin Yunan kamuoyunda herhangi bir "kaygıya" yol açmaması için basında göçler konusunda herhangi bir bilginin yer almaması konusunda özel bir çaba sarf etti. Operasyonun başlangıcında karşıt basın ve muhalefet Venizelos'u bu operasyona dâhil olduğu için vatan hainliğine varacak sert sözlerle itham etmişti. Ancak ilginç bir şekilde tam bir fiyasko ile sonuçlandığı Nisan ayı başında Kızıl Ordu'nun Odessa'ya girmesiyle kesinleşen operasyona ilişkin, daha doğrusu operasyonun başarısızlığına ilişkin Venizelos yanlısı ve karşıtı basında neredeyse hiçbir haber yer almamıştı. Hatta Komünist *Rizospastis* dahi bu süreçte hükümete yönelik eleştirilerini oldukça sınırlı tutuyordu. Ya da hükümet baskısı nedeniyle böyle bir yola başvurmak zorunda kalıyordu. Bölgeden göç etmek durumunda kalan Rumların sözlerini okuyucuna aktaran *Rizospastis* "Ukrayna kampanyasına kadar olan süreç içerisinde Bolşeviklerin Rumlara yönelik hiçbir şekilde baskı uygulamadığını ancak çıkarma sonrasında tümüyle farklı bir siyaset izlemeye başladıklarını" ifade edecekti (Ti Ginetai eis tin Notion Rosian", *Rizospastis*, 17 Apriliou 1919). Aslına bakılırsa *Rizospastis*, özellikle operasyona katılma kararı sonrasında Venizelos'a yönelik "en sert eleştiriyi" yapma cesareti gösteren gazeteydi. *Rizospastis*'e göre karar büyük bir kumardı; operasyona katılması halinde Yunanistan'a toprak vaadinde bulunulması "bir yemdi" ve Venizelos hükümeti bunu kabul ederek hata yapmıştı. Venizelos yanlısı basının öne sürmüş olduğu "Rusya'ya asker gönderilmesi halinde Yunanistan'a toprak verileceği" tezini "komik" olarak nitelendiren gazete "Yunanistan zaten yakın gelecekte kendisine vaat edilen bu topraklar üzerinde egemenlik kurma imkanına sahip olacağını, bunun için İtilaf Devletlerinin "dümen suyuna gidilmesine" gerek olmadığı düşüncesindeydi. Ancak bu süreçte ilginç bir şekilde gazete gemiler dolusu mültecinin Selanik'e gelmeye devam ettiği aşamada sadece bu gemilerde kimlerin yer aldığını ifade ediyor, Hükümetin Ukrayna operasyonuna yönelik siyaseti, ya da bu insanların neden göç etmek zorunda olduğuna ilişkin hiçbir yorumda bulunmuyordu ("Afigountai oi Exodissou afichthentes prosfiges" *Rizospastis*, 16 Apriliou 1919; "Armenioi Prosfiges", *Rizospastis*, 18 Apriliou 1919).

Bu Venizelos tarafından basına uygulanan sansürün önemli ölçüde başarılı olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Gazete haberleri genel olarak Odessa'dan Yunanistan'a mülteciler geldiğinden, bu mültecilerin sadece Rumlar değil, aynı zamanda Anti-Bolşevik Ruslar, Yahudiler, Ermeniler olduğundan söz ediliyordu. Ayrıca gelenlerin oldukça medeni ve zengin insanlar olduğundan, "şimdilik" yerleştirildikleri Selanik'te fiziki koşullarının oldukça iyi olduğundan ve bu göçmenlerin Yunanistan açısından hiçbir şekilde önemli bir mesele teşkil etmeyeceğinden söz ediliyordu.

Örneğin 11 Nisan'da *Neas Ellas* gazetesi çok sayıda mültecinin İstanbul üzerinden Selanik'e geldiğini ve hükümetin henüz bu mültecilerin nereye yerleştirileceği konusunda kesin bir karara varmadığını yazacaktı ("Oi prosfiges metaferondai eis Thessalonikin", *Neas Ellas*, 11 Apriliou 1919).

Benzer bir şekilde *Embros* gazetesi şimdilik Selanik’e yerleştirilen bu mültecilerin bölgede oldukça iyi karşılandığını, bölgedeki hastanelerin iyi durumda olduğunu ve fiziki koşulların bu mülteciler için oldukça iyi ve yeterli olduğundan söz ediyordu. 14 Nisan’daki bir başka sayısında gazete ayrıca Rusya’dan Ukrayna’nın önemli siyasetçi, hatta bakanlarının dahi bölgeye geldiğini, buraya gelen diğer mültecilerin oldukça zengin, medeni ve önemli insanlar olduğunu dile getirecekti. Başka türlü söylersek buraya gelen göçmenlerin “iyi durumda” insanlar olduğu ve belki de Yunanistan’a katkı sağlayabilecek potansiyele sahip olduğu ifade edilmeye çalışılıyordu (“Oi prosfiges tis Odissou eis tin Thessalonikin”, *Embros*, 14 Apriliou 1919). Ertesi günkü bir başka yazısında ise *Embros* Rusya’dan ayrılmak durumunda kalan mültecilerden İstanbul kökenli olanların İstanbul’da kalacağını, Yunanistan’a gelmeyeceğini dile getiriyordu (“Oi Ellines prosfiges ek Rosias”, *Embros* 15 Apriliou 1919). *Ethnos* gazetesi buraya göç etmek durumunda kalan Rusların “kanlarını Anti-Bolşevik mücadeleye akıtmak için bölgeye giden Yunan askerlerine büyük bir minnettarlık duyduğunu” yazacaktı (“Oi Prosfiges Odissou eis tin Thessalonikin”, *Ethnos*, 13 Apriliou 1919).

Basında yer alan belki de tek “olumsuzluk” bu mültecilere, özellikle de Rum mültecilere seyahat ettikleri gemilerde yapılan muamele meselesiydi. Bu konuda hükümet yanlısı *Esteia* ve *Rizospastis* gazetesi arasında ilginç bir tartışma yaşanmıştı. Genel olarak bölgedeki Sovyet direnişinin kısa bir süre içerisinde son bulacağını ve böylece hâlihazırda Yunanistan’a gelmek durumunda kalan Rumların geri döneceklerini savunan *Estia* gazetesi bu konuda gemilerde hiçbir şekilde bir ayrımcılık yaşanmadığını iddia ediyordu (“O Agon eis tin Notion Rosian: Metra dia tous plitismous”, *Esteia*, 4 Apriliou 1919). Diğer taraftan *Rizospastis* gazetesi, bu gemilerdeki denizcilerden edindiğini iddia ettiği bilgilere dayanarak, mültecileri taşıyan gemilerde en iyi koşulların Anti-Bolşevik Rus zenginlere, ikinci sınıf olarak değerlendirilebilecek koşulların Rum orta sınıfına ve en kötü koşulların ise işçi sınıfı olarak değerlendirilebilecek alt gelir grubuna verildiğini yazacaktı. Gazete ayrıca gemide bulunan tüm Rumların etraflarına küfürler savurarak “burada, bu gemide ne işimiz var, neden topraklarımızdan ayrılmak zorundayız” diye haykırdıklarını ifade edecekti (“Afigountai oi Exodissou afichthentes prosfiges” *Rizospastis*, 16 Apriliou 1919). Burada ayrıca Rusya’dan gelen göçmenlere ilişkin basının yaptığı ilginç bir ayrımdan da söz etmek gerekiyor. Venizelos yanlısı gazeteler özellikle Rus göçmenlerin ekonomik durumlarının oldukça iyi olduğunu, bu Rusların Yunanistan’a gelmekten dolayı büyük bir memnuniyet içerisinde olduğunu, gelenler arasında Ukraynalı oldukça önemli insanlar hatta bakanların ve oldukça zengin Rusların olduğunu, gelen gemilerin içerisinde Rus çarîçesine ait çok sayıda eşyanın dahi bulunduğunu yazıyordu (“I Peritalpseis ton Ek Rosias prosfigon”, *Esteia*, 21 Apriliou 1919; “Kai kati allo”, *Rizospastis*, 22 Apriliou 1919; “Ektraia eis Ukrainian: Enkatalipseis tis Odesseous”, *Athinai*, 11 Apriliou 1919. AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 3096, Kanellopoulos pros UE, 16 Apriliou 1919.).

Tüm bu ifadelerle kamuoyuna verilmeye çalışılan mesaj Yunanistan'ın oldukça önemli bir insani yardım faaliyetinde bulunduğu, gelenlerin kesinlikle toplumun ekonomik yaşamına ilişkin herhangi bir tehdit oluşturmaya-çağı ve bu göçmenlerin kısa bir süre içerisinde geri döneceği yönündeydi.



4 Nisan 1919'da Rizospastis'te yayınlanan bu karikatürde Rusya'dan göç etmek zorunda kalan Rumların yaşadığı insani dram ön plana çıkarılıyor ("Mia Evdomadas ton pathon... agnostou diarkias [İhtiraslarla dolu bir hafta...bilinmeyen bir süreç]", Rizospastis, 4 Apriliou 1919)

Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus da Sovyet baskısına rağmen çok sayıda Rum'un ilk tercihin bölgede kalmak olduğudur. Örneğin *Athinai* gazetesi, 11 Nisan tarihli "Ektraia eis Ukranian: Enkatalipseis tis Odesseous" başlıklı yazısında Rum mültecilerden sadece 18 bin kişinin gemilere binmeyi tercih ettiğini, çok sayıda Rum'un orada kalmayı tercih ettiğini yazacaktı. Gazetenin bu ifadelerinin ne denli gerçeği yansıttığı ya da yazının bir propaganda amacıyla yazılıp yazılmadığını belirtmek oldukça zor, ancak bu Rumların bölgede yaşadığı iyi koşullar ve genel olarak Yunanistan'ın politikası göz önüne alındığında bunun doğru olması ihtimali yüksek görüyor ("Ektraia eis Ukranian: Enkatalipseis tis Odesseous", *Athinai*, 11 Apriliou 1919).

Müttefikler Göçmenler Konusunda İkna Edilemiyor

Her ne kadar basında böylesine "iyimser bir tablo" çiziliyor olsa da arka planda Hükümet göçmenler konusunda tam bir çıkmazın içerisindeydi. Venizelos Hükümeti bu göçmenlerin Yunanistan'a getirilmemesi konusunda Fransa'yı bir türlü ikna edememiş ve 4-11 Nisan tarihleri arasında Odessa'dan yaklaşık olarak 10.000 Rum Selanik'e taşınmıştı. Bu Rumların önemli bir kısmını İstanbul'a göndermek isteyen Venizelos bu konuda Fransa üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş ve nihayet 11 Nisan'da bu konuda bir sonuca ulaşmıştı. Kanellopoulos 11 Nisan'da Dışişleri'ne gönderdiği telgraf-ta d'Esperey'in Odessa'dan Selanik'e göç eden Rumlar içerisinde bilhassa İstanbul ile bağları bulunan Rumların İstanbul'a yerleştirilmesi konusunda güvence aldığını dile getirecekti (AYE/1919/A/5/VI (25) "Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos", AP: 2936, Kanellopoulos pros UE, 11Aprilou 1919). Bu Yunanistan açısından önemli bir gelişmeydi, ancak çok geçmeden Fransa'nın bu konuda henüz kesin bir karara varmadığı anlaşılacaktı. Odessa ve Kı-

rım’dan İstanbul’a mülteci taşıyan gemiler gelmeye devam ederken d’Esperey Fransız Hükümeti’nin İstanbul konusuna sıcak bakmadığını belirtecek ve bu gemilerin Selanik’e yönlendirilmesi konusunda yeni bir emir aldığını dile getirecekti (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 3052, Kanellopoulos pros UE, 16 Apriliou 1919). Bu gemiler İstanbul’dan ayrılmadan önce Kanellopoulos son bir kez d’Esperey ile görüşmelerde bulunmuş ancak tüm girişimlerine rağmen onu ikna etmeyi başaramamıştı. Yaşadığı hayal kırıklığını 16 Nisan’da şu şekilde dile getirmişti:

“General d’Esperey bize Rusya’dan gelen mültecilerin İstanbul’a yerleştirileceğine yönelik verdiği sözden sonra başhekim Antypas ile görüştüm ve kendisi bu mültecilerin dezenfekte edilmesi konusunda elinden gelen tüm önlemleri almış, ayrıca mültecileri karantinalara götürecek botları dahi hazırlamıştı. Ancak üzülerek ifade etmeliyim ki tüm hazırlıklar boşa gitti. Fransız General’in tüm emirleri iptal edildi. Görünüşe göre Fransa son anda aksini yapması konusunda ona yeni bir talimat vermişti. Üzülerek itiraf etmeliyim mi Fransızların bu konudaki tutumu tüm beklentilerin aksine büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Diğer taraftan İstanbul’da bulunan İngiliz yetkililer bu konuda yardım talep eden herkesi Fransız yetkililere yönlendirmiş, bu meselesinin Fransızlarla ilgili olduğunu dile getirerek hiçbir şekilde bu meseleye dâhil olmak istememiştir”(AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 3097, Kanellopoulos pros UE, 16 Apriliou 1919).

Bu gelişme üzerine 17 Nisan’da Diomidis, Kanellopoulos’a gönderdiği telgrafta bu mültecilerin Pire’ye gönderilmeleri talimatını vermek durumunda kaldı (AYE /1919/A/5/VI , “Ekstrateia Rosias”, AP: 13052, Diomidis pros Kanellopoulos, 17 Apriliou 1919). Venizelos Hükümeti henüz Odessa’dan gelen göçlerin şokunu atlatmadan bu kez Kırım’dan yeni bir göç dalgası tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Odessa’nın boşaltılmasından sonra Yunan birlikleri Kırım’daki varlığını bir süre daha devam ettirmiş ve bu süre zarfında Sivastopol ve diğer bazı şehirlerde Beyaz Ordu ile birlikte savaşmıştı. Ancak Bolşeviklerin 12 Nisan’da bölgeyi ele geçirmeyi başarmasından (“Ukrainian Bolsheviks Capture Crimean Capital”, *The New York Times*, 13 April 1919; “The Evacuation of Odessa: Bolsheviks Enter the Crimea”, *The Scotsman*, 12 April 1919, s.9; “Bolshevik Control in Crimea”, *The Scotsman*, 26 April 1919, s.10) sonraki süreçte Yunanistan bu kez Kırım’dan yeni bir göç dalgası tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı (Lenin, 2009: 323). Bunun üzerine Venizelos bu kez Rum göçmenlerin Karadeniz bölgesine (Alexandris, 1980: 441) özellikle de Trabzon’a yerleştirilmesi konusunda İngiltere ve Fransa nezdinde temaslarda bulundu⁶. Kanellopoulos birçok kez D’esperey ile yaptığı görüşmelerde bu mültecilerin buraya sevkiyatı konusunda onu ikna etmeye çalıştı (AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi

⁶ Bu süreçte Osmanlı Devleti’nin temel endişesi bu siyasetin bu bölgede bir Pontus Rum Devleti’nin kurulmasına yönelik faaliyetler olduğu yönündeydi. Bkz. BOA, DH.KMS, 49-57, Ayrıca bkz. Kurt 1995.

ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 3092, Kanellopoulos pros UE, 16 Maiou 1919).

Hatta bu temaslar neticesinde Venizelos her iki ülkeden de Trabzon’un işgal edilmesi ve Kırım’dan göç eden Rumların buraya yerleştirilmesi konusunda güvence almayı başarmıştı (AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 3421, Venizelos pros UE, 25 Apriliou 1919). Fransa ve Yunanistan arasında varılan anlaşmaya göre Fransa bölgeye iki askeri birlik gönderecek ve Rumların bölgeye yerleştirilmesine yardımcı olacaktı. Bu noktada Venizelos’a göre yapılması gereken Kırım’dan Yunanistan’a yönelik göçleri mümkün olduğunca yavaşlatmaktı. Bu amaçla 23 Nisan’da Venizelos’tan aldığı talimatla Kanellopoulos bölgede bulunan Yunan Amiral Kakoulides’e acil bir telgraf gönderecek Kırım’dan göçlerin Trabzon’a yönlendirilmesini istedi (AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 3316, Kanellopoulos pros UE, 23 Apriliou 1919). Ancak tüm bu girişimlere rağmen Trabzon’un işgali konusunda henüz bir girişimde bulunulmadığından bölgedeki mültecilerin Pire’ye giden gemilere binmesine engel olunmadı.

Kırım ve Odessa’dan Yunanistan’a yönelik göçlerin devam ettiği süreçte Paris Barış görüşmelerinde Venizelos İzmir’in işgali için Mayıs ayında vize almayı başarmış, Yunan birlikleri 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal etmişti (AYE/1919/2/3 “Zitima Smirnis kai katohis tis”, Kanellopoulos pros Venizelos, AP: 2918, 9 Maiou 1919). İşgalden hemen sonraki süreçte, Venizelos bu bölgeden gelen göçmenler konusunda İngiltere ve Fransa ile yeni bir pazarlık sürecine girdi. Bu devletlere yaptığı teklifinde Venizelos Yunanistan’a kabul edilecek göçmenlere karşılık olarak İzmir’deki Rum nüfusunun artırılmasını istedi. Yunanistan’a gelmeye devam eden mültecileri yerleştirme konusunda hükümet neredeyse hiçbir girişimde bulunmuyordu; hükümetin düşüncesi bu göçmenlerin geçici bir süreliğine burada bulunduğu ve uygun koşullar sağlandığında geri gönderileceği yönündeydi. Nitekim Esteia gazetesine göre Yunanistan Pontus’tan ve İstanbul’dan gelenlerin kendi bölgelerine bazılarının ise Ege adalarına gönderilmesi konusunda planlamalar yapıldığını yazacaktı (“I Peritalipseis ton Ek Rosias prosfigon”, Esteia, 21 Apriliou 1919). Yunan askerlerinin İzmir’e çıkarma yaptığı gün Venizelos Paris’ten Atina’ya gönderdiği telgrafta bu amacını şu şekilde dile getirecekti.

“Mültecilerin geldikleri yerlere yeniden yerleştirilmesi konusunda zorluklar yaşanacaktır. Aydın bölgesinde Osmanlı Devleti tarafından zulme maruz bırakılan ve göç etmeye zorlanan Rumların evlerinde savaşlar nedeniyle Makedonya’dan göç eden Müslümanlar yaşamaktadır. Doğal olarak bu insanları sokağa atmamız mümkün değildir. Doğu Makedonya’dan göç etmek zorunda kalanları yerlerine yeniden yerleştirme konusunda başarılı olabileceğimiz umuyorum. Ancak Sırbistan ve Bulgaristan’dan göç edenler için durum çok daha zor olacaktır. Eğer Aydın vilayetinde bunları yerleştirebileceğimiz bir

yer bulabilirsek derhal bu iş için gereken maddi kaynağı bulmalıyız. Çünkü böylesi bir uygulama Doğu’da çok önemli hadiselerin cereyan ettiği bir dönemde (ki bu dönem yeni bir dünyanın kurulmasına giden süreçtir) siyasi ve ekonomik olarak yararımıza olacaktır” (AYE /1919/B/46/5, “Voietheia pros Prosfiges”, AP: 4491, Venizelos pros UE 15 Maiou 1919).

Bu telgraftan da açık bir şekilde anlaşılacağı üzere işgalden sonraki süreçte Venizelos, İzmir’deki Rum nüfusunu artırabilmek amacıyla Rusya’dan gelen bazı göçmenlerin İzmir’e yerleşmesi için de girişimlerde bulunmayı amaçlamıştı⁷. İzmir’e yerleştirilecek bu Rumlar konusunda Mavroudis’in 7 Mayıs’ta Atina’ya gönderdiği bir telgrafta sarf etmiş olduğu “Yunanistan’dan gelen bazı mülteciler Yunan aleyhtarı propaganda faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yunan polisi İzmir’e dönmek isteyenlerin kim olduğu ve hangi görüşe sahip olduğu konusunda emin olmalıdır” sözleri oldukça dikkat çekicidir (AYE/1919/A/5/VI (6) “Fakelos Smirnis”, Mavroudis pros UE, AP: 3970, 7 Maiou 1919). Paris Barış Konferansı sırasında İzmir’in işgali konusunda İtalya ile büyük bir rekabet içerisinde bulunan Yunanistan aynı zamanda bölgede yoğun bir Enosis propagandasında bulunuyor ve Osmanlı Devleti’ne göre bölgedeki silahlandırmak için yoğun faaliyetlerde bulunuyordu (BOA, DH.KMS, 51-76). Konferansta Amerika’nın “bölgedeki Rumların Enosis isteyip istemediğinden emin olunması gerektiği yönündeki” çekimser tutumu nedeniyle Venizelos bu konuda bölgedeki Rumları Enosis “istedikleri” yönünde girişimlerde bulunmaya davet ediyordu. Venizelos’un bu eylemi, Sovyetlerden göç etmek zorunda kalan Rumları bir tehdit olarak görüp Yunanistan dışında bir bölgeye yerleştirme siyasetiyle birleştirilince şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor: Aslında Yunanistan açısından önemli olan Enosis yanlısı ve komünist bir fikre bulaşmamış Rumlardır, bunun haricindeki “vatan haini” olarak değerlendirilme riskiyle karşı karşıyadır. Ayrıca buradan çıkarılabilecek bir başka önemli sonuç da “Venizelos’un İzmir’de Rumlar Türkler tarafından toplu bir katliam tehdidiyle karşı karşıyadır ve Yunanistan burada yaşayan kardeşlerini bu tehditten kurtarmak ve Türk mezaliminden özgürleştirmek için” İzmir’i egemenlik altına almak istemektedir tezinin “samimiyetin” oldukça tartışmalı olduğu gerçeğidir.

Venizelos bir taraftan böylesi bir uğraş içerisindeyken diğer taraftan Rus baskısı nedeniyle bölgeden göç etmeye devam eden ve hâlihazırda Selanik’te bulunan Rum mültecilerin İstanbul’a yerleştirilmeleri konusunda İngiltere ve Fransa’yı ikna girişimlerini sürdürüyordu. 9 Nisan’da bu amaçla kaleme aldığı telgrafta müttetikleri şu şekilde ikna etmeye çalışacaktı.

⁷ İzmir’in işgalinden hemen sonra Venizelos vakit kaybetmeksizin Rusya’daki birliklerin İzmir’e gönderilmesi konusunda çalışmalara başlamış, 20 Mayıs’ta Venizelos Nider’e gönderdiği talimatta Rusya’daki birliklerden önemli bir kısmının İzmir’e sevk edilmesi emrini vermişti. 20 Temmuz’a kadar olan süreçte Besserabia bulunan diğer Yunan askerlerinin de İzmir’e gönderilmesiyle Yunanistan Rusya’dan tümüyle çekilmiş olacaktı. AYE /1919/B/46/5 “Voietheia pros Prosfiges”, AP: 4360, Venizelos pros Nider 20 Maiou 1919; ELIA: Arxeio Venizelosu, Paraskevopoulos pros YE, AP. 1620, 20 Iouliou 1919.

“...Yunan Hükümeti hâlihazırda Yunanistan’da bulunan 100.000 mülteciyi uygun koşulları sağlayacak önlemleri alma fırsatı dahi yakalayamamıştır. Diğer taraftan Rusya’dan çok sayıda mültecinin Yunanistan’a gelmesi Yunan politik ruhunu (Fronima)⁸ bozabilir ve Yunan ordularını Yunanistan dışında başka bir bölgede kullanmak konusunda hükümeti zor durumda bırakabilir. Bu nedenle en azından mültecilerden bir kısmının İstanbul’da geçici bir süreliğine de olsa kalmasını talep ediyorum” (AYE /1917-1919, “Ekstrateia Rosias”, AP: 2800, Venizelos pros UE, 9 Apriliou 1919)

Eğer deyim yerindeyse Venizelos’un amacı, “bir taşla iki kuş vurmaktı”. Bir yandan “komünist Rumları” ülke tutmak diğer taraftan bunu bir fırsata dönüştürmek ve Anadolu’daki Rum nüfusunu mümkün olduğunca çoğaltmaktı. Venizelos Yunan politik ruhundan kastı, kamuoyunda bu göçmenlerin yol açacağı sıkıntılardı. Örneğin her ne kadar bu göçmenler Yunan olsalar da Rusya’da doğmuşlardı; komünist olabilir ya da komünistlerle aynı görüşü paylaşıyor olabilirlerdi. Başka türlü söylemek gerekirse bu göçmenler “isyankar” bir karakter taşıyor olabilir ve Rusya’da Bolşeviklerden edindikleri fikirlerle Yunanistan’da da benzer bir “devrim” yapılmasına imkan sağlayacak koşulların oluşmasına katkı sağlayabilirlerdi. Venizelos’un daha da önemli olan vurgusu bu göçmenlerin Yunan ordularının Yunanistan dışında başka bir yerde kullanılmasını zorlaştırabileceğine yönelik teziydi. Venizelos’un bu sözlerden kastı ve endişesi yakın bir zaman içerisinde İzmir’e gerçekleştirilecek bir operasyon konusunda “hâlihazırda başarısızlıkla sonuçlandığı kesin olan bir operasyonun bir kanıtı olacak olan bu göçmenlerin” kamuoyunda bir rahatsızlık yaratabileceği gerçeği idi. Venizelos mümkün olduğunca bunu kamuoyundan gizleme çabası içerisindeydi. Venizelos’un bu sözleri ayrıca başka bir açıdan da oldukça önemlidir. İktidara geldiği 1910 yılından sonraki süreçte sürekli olarak Venizelos Megali İdea projesini hayata geçirmek amacıyla yaptığı açıklamalarda “Osmanlı Devleti tiranlığında yaşayan kardeş Rumların birer köle konumunda olduğunu ve bir an önce anavatan Yunanistan’a dâhil edilerek özgürleştirilmeleri gerektiğini” öne sürüyordu. 1909 yılında askerler tarafından gerçekleştirilen Gudi darbesi sonrasında Yunanistan’da Kral idaresine karşı parlamenter rejimi güçlendirmek amacıyla iktidara getirilen Venizelos’un bu hedefine ulaşmak için “Çar iktidarına karşı gelen “anti-emperyalist” Bolşeviklere yönelik operasyona dahil olarak büyük bir çelişkiye imza atmış olması bir yana kardeş Rumları “komünist oldukları gerekçesiyle” Atina’ya kabul etmek istememesi ve bu konuda elinden geleni yapması gerçekten de ilginç bir çelişki barındırıyor mu?

Ancak Venizelos İzmir’in işgaline az bir zaman kala bu girişimlerinde bir türlü istediği başarıyı elde edemiyordu. Paraskevopoulos’un aktardığına göre Fransa sürekli olarak bölgedeki İngiliz ve Fransız hastaneleri haricinde Rum göçmenlerin İstanbul’da kalacak yer bulmalarının imkânsızlığına vur-

⁸ İngilizceye “Spirit” olarak çevirebileceğimiz bu kelime genellikle Yunan dilinde politik eğilim (*tendency*) ya da bir kişinin siyasi düşüncesi anlamında kullanılıyor.

gu yaparak buna karşı çıkıyordu. Aslında Mayıs ayı sonunda Yunanistan Fransa’yı ikna etmeye çok yaklaşmıştı. Öyle ki 27 Mayıs’ta Kanellopoulos Dışişlerine gönderdiği bir telgrafta İstanbul’da Fransız bir komutan ile görüştüğünü ve d’Esperey’in Selanik’te bulunan ve İstanbul ile bağları bulunan Rumların İstanbul’a dönmeleri konusunda kendisine bir emir verdiğini dile getirdiğini belirtecekti. Ancak daha sonra “bilinmeyen” bir nedenden ötürü Fransa bu kararından vazgeçmişti. Aynı gün İstanbul ve Rusya arasında yapılan bir yazışmada bu Rumların İstanbul’a getirilmelerinin kesinlikle mümkün olmadığı, Selanik’te kalmayacaklarsa en iyi alternatifin Konstanca’ya götürülmeleri olduğunu dile getirmişti. Nitekim Kanellopoulos daha sonra Venizelos’a gönderdiği telgrafta özellikle Fransa’nın Rusya’dan göç etmek durumunda kalan Rumların İstanbul’a yerleştirilmesine kesin bir şekilde karşı olduğunu dile getirecekti (AYE /1919/A/5/VI (18), “Ekstrateia Rosias”, AP: 2651, Kanellopoulos pros UE, 28 Apriliou 1919; AYE /1917-1919, “Ekstrateia Rosias”, AP: 2667, Kanellopoulos pros UE, 5 Apriliou 1919; AYE /1917-1919, “Ekstrateia Rosias”, AP: 2800, Venizelos pros UE, 9 Apriliou 1919).

Sonuç olarak Fransa’nın bu tutumu nedeniyle göçmenler İstanbul’a yerleştirememişti, ancak Yunanistan diplomatik girişimlerine devam ediyordu (AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 33401, Kanellopoulos pros UE, 29 Maiou 1919; AYE/1919/A/5/VI (25) “Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos”, AP: 840/0, Thessaloniki pros General Consultant Rosia, 29 Maiou 1919). Yunanistan ve Fransa arasında bu “pazarlıkların devam ettiği süreçte gerek Selanik’teki gerekse Sovyet baskını giderek artan bir şekilde hissetmeye başlayan bölgedeki Rumlarda kaderine terk edilmişlik hissinden kaynaklanan tam bir çaresizlik havası hâkimdi. Bölgede bulunan komutanlardan Kostas Fotiadis’e göre Venizelos İtilaf Devletleri’nin tepkisini çekmemek için bölgedeki Rumların yaşadığı acılara tümüyle göz yummuştu. Venizelos’un tek ilgilendiği İzmir’e çıkarma yapmaktı, bu nedenle bunu tehlikeye atacak hiçbir şey yapmamıştı. Bölgeden göçlerin yaşandığı bir sırada Fransızların Rum göçmenlere yönelik tutumu oldukça aşağılayıcıydı. Örneğin Rumlar gemilerin kendilerini almaya ne zaman geldiğın sorduklarında “*Gemiler gelsin, sonrasında Rumlara ne olacağını göreceğiz*” şeklinde ironik cevaplar veriyorlardı. Yazar ayrıca bölgede bulunan komutanlardan Stavridakis’in bu süreçte Venizelos’a çok sayıda mesaj göndermiş ve bu mesajlarında Bolşeviklerin burada yaşayan Rumlara yönelik katliamlar, milli sorunlar olduğundan söz etmiş burada yaşayan Rumların Ruslaştırıldığından söz etmiş ancak Venizelos bunların hiçbirisine bir önem vermemişti (Fotiadis, 1991: 45-60)

Doğal olarak, Rusya’dan Yunanistan’a göç etmek durumunda kalan Rumlarda tam bir “kaderine terk edilmişlik” düşüncesi hâkim olmaya başlamıştı. Bu nedenle özellikle Selanik’teki Rum mülteciler hızla örgütlenme yoluna gitmişler, sürekli olarak hükümete yaptıkları çağrılarda ve kaleme

aldıkları memorandumlarda yaşadıkları sorunları ve Odessa ve Kırım'da kalan Rumlarla ilgili adımlar atılması gereken adımları dile getirmişlerdi ("Oi Ek Rosias Prosfiges", *Akropolis*, 26 Apriliou 1919).

Örneğin Odessa'dan gelen Rum mülteciler hükümete yaptıkları çağrıda "mültecilerin aile bağları ya da köken bağı bulunan yerlere yerleştirilmesi (özellikle İstanbul kastediliyor) talebinde bulunmuşlardı. 24 Nisan'da *Akropolis* gazetesi mültecilerle ilgili kaleme aldığı bir yazıda Rusya'dan gelen göçmenlerin daha iyi koşullar talep ettiklerini ve oluşturmuş oldukları komiteler aracılığıyla bu konuda hükümet üzerinde bir etki yaratmayı amaçladıklarından söz edecekti. Gazete ayrıca bu konuda komitelerden birinin Dışişleri Bakanlığına gittiğini ve burada Repoulis'e verdikleri memorandumda şunları ifade ettiklerine satırlarında yer verecekti. "Rusya'dan gelen Yunanlılar üç sınıfa ayrılabilir. Birinci sınıf, zenginler, ikinci sınıf, küçük işletme sahipleri, üçüncü sınıf işçiler. Birinci sınıf büyük bir yardıma ihtiyaçları yok. Ancak diğerlerinin eve, işe ihtiyaçları var, ya da geri dönmeliler. Hükümetten isteğimiz üzerimizdeki paraların Yunan parasına çevrilmesi ya da hükümetin bir bize kredi vermesi" ("Aitimata ton ek rosias prosfigon", *Akropolis*, 24 Apriliou 1919). Bunun yanında bu komiteler Odessa'da kalan yakınları ve bölgede kalan mallarının güvenceye alınması için hükümetin gereken önlemleri almasını talep ediyorlardı (AYE/1919/A/5/VI (25) "Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto-Apostole perithalipseos", AP: 13844, 11 Apriliou 1919). Kırım'dan göç etmek durumunda kalan mülteciler ise Dışişlerine hitaben kaleme aldıkları memorandumda Kırım'da kalan ve Sovyet baskısı nedeniyle sıkıntılı günler geçiren 200.000 Rum için hükümetin önlemler almasını, daha da önemlisi bu Rumları Yunan Hükümeti'nin koruması altına almasını talep etmişti (AYE/1919/A/5/VI (25) "Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos", Epistoli pros UE, 29 Iouniou 1919)

Haziran ayı itibarıyla göçmen krizi Yunanistan açısından giderek içinden çıkılmaz bir hal almaya başladı. Venizelos yönetimi bir taraftan Selanik'teki imkânların mümkün olmadığı tezi üzerinden mültecilerin İstanbul'a yerleştirilmeleri konusunda diplomatik temaslarla Fransa ve İngiltere'yi ikna etmeye çalışırken (AYE/1919/A/5/VI (25) "Perithalpsi ton Ellinon sti Rosia kai palinnostese ton stin Ellada kai ton Ponto -Apostole perithalipseos", Telgraf Numarası Yok, 6 Iouniou 1919) diğer taraftan bölgeden Yunanistan'a yönelik göçleri önleme politikası kapsamında Venizelos Haziran ayı sonunda bölgeye bir heyet gönderme kararı aldı. Venizelos'un en yakınında bulunan isimlerden Nikos Kazancakis'in liderliğindeki bu heyetin görevi Rusya'dan Yunanistan'a yönelik göçleri önlemek ve buradaki Rumları "Bolşevik tehdidi" konusunda "uyarmaktı". Venizelos Hükümeti'ne göre özellikle Kırım bölgesindeki Rumların önemli bir kısmı "Ruslaşma" tehlikesiyle karşı karşıya idi; bu Rumlara "Yunanlılık bilinci" aşılanmalıydı. Örneğin Rum azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerden birisi olan Mariopol'de yaşayan 170.000 dolayında Rum vardı ve bunların 140.000'i Rusça konuşu-

yorlardı. Yunan yazar Nikiforos Vrettakos’e göre Kazancakis’in bir başka görevi (belki de esas görevi) Rus Devriminden sonra bölgeden göç etmek durumunda kalan Rumların yeniden ayrıldıkları yere yerleştirilmesi hadisesiyle ilgilenmekti (Vrettakos, 1960: 63). Kazancakis bu ilk misyonunda Ekim ayına kadar bölgede kaldı. ve bu süreçte Venizelos’un talepleri doğrultusunda sürekli olarak Atina’ya bölgedeki Rumların durumu ve talepleri ile ilgili raporlar gönderdi (Bien, 2012: 79-82). Örneğin 6 Eylül’de Atina’ya gönderdiği bir telgrafta Kazancakis Rusya’da toplamda 500.000 dolaylarında Rum yaşadığını ve bölgeden göç etmek isteyenlerin genel olarak Karadeniz bölgesine gitmek isteyenler ve “Özgür Yunanistan”’a gitmek isteyenler olarak iki kategoriye ayrıldığını belirtecekti. Yunanistan’a gelmek isteyenlerin sayısı yaklaşık olarak 100.000 kişi dolaylarındaydı (ELIA/AV: Diomidis pros Venizelos, AP: 6086, 6 Septemvriou 1919). Kazancakis daha sonra Rusya’ya bir kez daha gönderilmiş ve toplamda 15 ay kaldığı bölgede yaklaşık olarak 150.000 Rum’un Yunanistan’a yerleştirilmesi ile ilgilenmişti⁹. Bu Rumlar, ağırlıklı olarak Teselya ve Makedonya’nın Batısına yerleştirilmişti (Kazancakis, 1983: 90-94)

Sonuç

Sonuç olarak operasyona dâhil olmakla Venizelos Paris Barış Konferansı’nda İzmir’in işgali konusunda İngiltere ve Fransa’nın desteğini almayı başardı, ancak başarısızlıkla sonuçlanan operasyona dahil olma kararı Güney Rusya’da yaşayan Rumlar için büyük bir felaket getirdi. Yunanistan’ın operasyona dahil olmasına bir tepki olarak Bolşevikler Odessa ve Kırım’daki Rumlara yönelik baskı ve göç ettirme siyaseti izlemiş ve bu nedenle sadece 1919 yılında Odessa ve Kırım’dan yaklaşık olarak 60.000 Rum yüzyıllardır yaşadıkları bölgelerden ayrılmak durumunda kalmıştı. 1926 yılına kadar olan süreçte genel olarak Rusya’dan göç ederek Yunanistan’a sığınmak zorunda kalan Rum sayısı 260.000 kişiyi bulmuştu (Papoulidis, 1999: 32). Bu noktada oldukça trajik olan, Yunanistan’ın operasyona dâhil olma kararında hiçbir etkisi olmayan ve tamamıyla kendi iradeleri dışında

⁹ Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da daha sonraları ünlü bir yazar olarak Nobel ödülü alacak olan Nikos Kazancakis’in kendisine verilen görevi yerine getirmekte ne denli başarılı olup olmadığına oldukça tartışmalı olduğu gerçeğidir. Bazı Yunan yazarlara göre Kazancakis Rusya’ya ikinci seyahati sırasında Bolşevik fikirlerden oldukça etkilenmiş ve Venizelos’un dış politikasına ilişkin ciddi bir eleştirel yaklaşım geliştirmişti. Yunan yazar Georgios E. Stefanakis’e göre ikinci seyahat sonrasında Venizelos ve Kazancakis’in arası “bilinmeyen nedenlerden” ötürü açılmıştı. Yazarın öne sürdüğü bu bilinmeyen neden muhtemelen bölgedeki Rumların Bolşevik fikirlerden etkilenmemesi için bölgeye gönderilen Kazancakis’in en başta kendisinin bu fikirlerden etkilenmiş olması, dolayısıyla Venizelos’un gözünde görevini “kötüye” kullanmış olduğu düşüncesi olabilir. Helenizm’in “yeniden dirileceği” (*anagennisi tou Helenismou*) inancına sahip koyu bir milliyetçi olan ve Venizelos’un Megali İdea projesinin en önemli destekçilerinden birisi olan Kazancakis ilginç bir şekilde daha sonra siyasetten ayrılacak ve kardeşine yazdığı bir mektupta şöyle yazacaktı: “Rusya’ya gitmek ve işçi olarak çalışmak istiyorum. Siyasetten ayrılıyorum”. Nitekim daha sonra Kazancakis siyasetten ayrılmış, Venizelos’un iktidara geldiği 1928 yılında ise Rusya’ya giderek 1932’e kadar olan süreçte burada kalmıştı (Stefanakis 1997: 187; Aleksiou & Stefanakis, 1977: 54).

ortaya çıkan bu gelişme nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan ya da Sovyet baskısına razı gelmek durumunda kalan bu Rumların bu operasyonun en ağır bedelini ödemek zorunda kalmış olmalarıydı. Trajik olduğu kadar bir o kadar da ironik olan ise anavatan olarak gördükleri ve yaşanılanların baş sorumlusu Yunanistan tarafından kabul edilmeme ve Venizelos Hükümeti tarafından tehdit olarak görülüp istenmeme gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmalarıydı. Rumlar yüzyıllardır yaşadıkları ve ekonomik olarak oldukça iyi sayılabilecek bir hayat sürdürdükleri yerden ayrılmanın yarattığı şoku üzerinden atmaya çalışırken ve gerçekten de bölgede bir insanlık dramı yaşanırken, Venizelos yönetiminin bu Rumları Anadolu'daki nüfusunu çoğaltmak ve Bolşevik fikirlere sahip olabilecekleri nedeniyle ülke dışında tutmak gibi siyasi kaygılar taşıyordu. Kısa vadede gerek göç eden gerekse bölgede kalan Rumlar ciddi sıkıntılar yaşamıştı. Özellikle İzmir'in işgali sonrasındaki süreçte Yunan siyasi ve toplumsal yaşamına hâkim olan Megali İdea atmosferi gerek Rumların yaşadığı bu sıkıntıları gerekse operasyonun başarısızlığını uzun bir süre gölgelemeyi başarmıştı.

Ancak uzun vadede ise gerek operasyona dâhil olma kararı gerekse bu göçmenlerin Yunan kamuoyunda yarattığı etkinin sonuçları Venizelos ve Yunanistan açısından oldukça ağır oldu. Venizelos'un izlemiş olduğu İzmir merkezli siyaset ve bunu başarılı kılmak için tüm imkanları seferber etmekten çekinmeme yaklaşımı gerek kendi siyasal yaşamı gerekse İzmir'deki Rumların yaşamlarında "felaketle" sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı oldu. Paris Barış Konferansı'ndaki "olağanüstü" performansına rağmen Venizelos Yunanistan'da büyük bir özgüvenle girdiği seçimlerden hayal kırıklığı ile ayrıldı. Yunan toplumu Megali İdea'nın en önemli ismi Venizelos'u uzun bir süre siyaset dışına itecek bir tercih yapmıştı. Bu operasyona dâhil olmakla Yunanistan'ın Sovyetlerle olan ilişkilerinde "onarılmaz" yaralar açmış, bu nedenle Türk-Yunan Savaşı'nda Sovyetlerin Anadolu'daki bağımsızlık hareketine destek vermesi için önemli bir gerekçe sağlamıştı. Bu desteğin savaşın kaybedilmesinin en önemli nedenlerinden biri olduğu göz önüne alındığında bu operasyona dâhil olmanın Yunanistan için ne denli büyük bir kayıp olduğu daha iyi anlaşılabilir. Yine en az bu gelişme kadar önemli olan bir başka sonuç da Rusya'dan Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan bu Rumların "valizlerinde getirmiş oldukları komünist fikirlerle" Yunanistan'da sosyalist-komünist ideolojinin güçlenmesine katkı sağlamış olmalarıydı. Bu, Venizelos'un en başından henüz operasyona dahil olma kararı almadan önce en fazla tedirginlik duyduğu konuydu, sonunda "korktuğu başına gelmişti". Bu durum sonraki yıllarda Yunan toplumunda yeni bölünmelere yol açacağı gibi bu operasyon nedeniyle Rusya'ya giden askerlerin Bolşevik ideolojiyle kurmuş oldukları temas neticesinde edinmiş oldukları (ihtilal, siyasi propaganda vb.) nedeniyle siyasi olarak ciddi çalkantılara da zemin hazırlayan etkenlerden biri olacaktı. Hatta bu iki etken, özellikle Venizelos'un yeniden iktidara geldiği 1928 yılından sonraki süreçte Yunan siyasetinde ciddi bir meseleye dönüşecek, Venizelos Yunanistan'da komünist etkiyi kırabilmek için bir takım "önlemler" almak zorunda kalacaktı.

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırım’dan Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

KAYNAKÇA

1- Arşivler

Archeio İpourgiou Ekseterikon (AYE)
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
British Foreign Office Papers (FO 371)
Mousio Benaki, Archeio Venizelou (MB:AEB)
Elliniko Logotechio kai Istoriko Archeio (ELIA)

2- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Arxeio tis P.S. Delta, Ekstrateia sti mesibriani Rosia 1919, Ekdoseis Ermis, Athina 1982.
Arxeio tis P.S. Delta, *Ekstrateia sti mesibriani Rosia 1919*, Ermis, Athina 1982.
To Kommounistiko Komma tis Elladas (KKE), *Episimi Keimena 1918-1924*, Tomos I, Politikes kai Logotehnikes Ekdoseis, 1964.
Genikon Epitelion Stratou, *Dieythynsis Istorias Stratou, To Ellinikon Ekstrateftikon Soma eis Mesimbrinin Rosian 1919*, Ekdoseis Diefthiniseos Istorias Stratou, Athina, 1955.
Genikon Epitelion Stratou, *To Ellinikon Ekstrateftikon Soma eis Mesimbrinin Rosian 1919*, Ekdoseis Diefthiniseos Istorias Stratou, Athina, 1955
Arhegeion Stratou, Dieythynsis Istorias Stratou, Anefodiasmoi kai Metaforai kata tin Mikrasiatikin Ekstrateian (1919-1920), Ekdoseis Diefthiniseos Istorias Stratou, Athina, 1969.
Documenti Diplomatici Italiani (DDI), Sesta Serie 1918-1922, Vol. III, Rome, 1955, L'alto Commissario A Costantinopoli, Sforza, Al Ministro Degli Esteri, Sonnino, Costantinopoli, 15 aprile 1919.
The Selected Letter of Nikos Kazantzakis, Edited and Translated to English by Peter Bien, Princeton University Press, 2012.

3- Gazeteler

The Times
Guardian
Daily Mail
The Scotsman
The New York Times
Rizospastis
Embros
Esteia
Akropolis
Atinai
Vima
Neas Ellas

4- Anılar ve Kitaplar

BRINKLEY George A. *The Volunteer Army and Allied Intervention in South Russia 1917-1991*, University of Notre Dame Press, Indiana, 1966.

- CHURCHILL S. Winston, *The World Crisis: The Aftermath*, London, 1929.
- GONATA Stylianos, *Apomnymoneumata*, Athina, 1959.
- FOTIADIS, Kostas, *O Ellinismos tis Krimaias: Marioupoli, Dikaioma sti Mnimi*, Ekdoseis Irodotos, Athina, 1991.
- HOBBSAWN, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı*, Everest Yay, İstanbul, 2010.
- KAZANCAKIS N. Eleni, *Nikos Kazancakis O Asimbibastos*, Ekdoseis Eleni Kazancakis, Athina 1983.
- KARAKASSONIS Petros G., *Istoria tis eis Oukranian kai Krımaian İperpontiou Ekstrateias, Ekdoeseis Pelasgos*, Athina, 1934.
- KENEZ, Peter, *Civil War in South Russia 1919-1920: The Defeat of the Whites Berkeley*, University of California Press, 1977.
- KURT, Yılmaz, *Pontus Meselesi*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara, 1995.
- KONSTANTINOS Papoulidis K. *Oi Ellines tis Odissou*, Ekdoseis Adelfi Kiriakidi, Thessaloniki, 1999.
- KONSTANTINOS Nider, *I Ekstrateia tis Oukranias (İanouarios-Maiou 1919)* Ekdoseis Kedros, Athina 2015
- LENIN I. Viladimir, *Apanta, Tomos 50 Grammata Oktokbrios 1917-Iounis 1919*, Ekdoseis Sinhroni Epohi, Athina, 2009.
- LEON George B., *Greece and the Great Powers, 1914-1917*, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1974.
- LIEBMAN, Marcel, *Rus Devrimi: Bolşevik Zaferinin Kökenleri, Aşamaları ve Anlamı*, Fransızcadan Çev. Samih Tiryakioğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017.
- MAWDSLEY Evan, *The Russian Civil War*, London and Boston 1987.
- KARAGIANNIS Hristos, *I Istoria Enos Stratioti 1918-1922: Mia Syklonistiki martiria gia tis Ellinikes Ekstrateias*, Ekdoseis Kedros, Athina, 2013.
- OIKONOMIDIS, ORFEAS, *O Megalos Oktovris Kai I Ellada*, Ekdoseis Kaktos, Athina, 1979.
- PARASKEVOUPOULOU Leonidas, Stratos, *Anamniseis 1896-1920*, Tomos B, Ekdoseis Pirsu, Athina, 1935.
- PLASTIRAS Nikolaos, *Ekstrasia Oukranias 1919, Kinima 6is Martiou 1933: Allilografia*, Epi. P.A. Zannas, Ekdoseis Ermis, Athina 2007.
- PAPOULIDIS Konstantinos K. *Oi Ellines tis Odissou*, Ekdoseis Adelfi Kiriakidi, Thessaloniki, 1999.
- RESHETAR John S. *The Ukranian Revolution 1917-1920: A Study in Nationalism*, Princeton University Press, London, 1952.
- ROBINOWITCH Alexander, *Bolşevikler İktidara Geliyor: Petrograd'da 1917 Devrimi*, Çev. Levent Konyar, Yordan Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2008.
- SACHAR Howard M., *Avrupa'nın Katli 1918-1942 Siyasi Bir Tarih*, Çev. Erdem Gökyaran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.
- SMITH Michael Llewellyn, *Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922*, New York: St. Martin's Press, 1973.
- STEFANOU Sarafi, *Istoriges Anamniseis*, Ekdoseis Ekikerotita, Athina, 1980.

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırım’dan Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

- STEFANAKIS Georgios E., *Anafora Ston Kazancaki*, Ekdoseis Kastanioti, Athina, 1997.
- STEFANAKIS Georgios E- Elli Aleksiou, *Gia ton Niko Kazancaki: İkosi Hronia apo to Thanato tou*, Ekdoseis Kerdos, Athina, 1977, s.54.
- TSERMIAS, N. Pavlos, *O Eleftheros Venizelos kai I Politarhi Epohi tou: Dialogismoi me puksida tin nifaliotita*, Ekdoseis I. Sideris, Athina, 2014.
- TSONTOS-Barda, Georgios, *I Venizeliki Tyrannia: Imerologio 1917-1920*, Ekdoseis Petsiba, Athina, 2006.
- Wheeler- Bennett, John W., *The Forgotten Peace: Brest-Litovsk March 1918*, William Morrow & Company, New York, 1939.
- VERGETI Maria K., *Apo ton Ponto Stin Ellada: Diadikasias diamorfoseis mias Ethnotopikis Taftotitas*, Ekdoseis Oikos, Thessaloniki, 2000.
- VENTIRIS, Georgios, *I Ellas tou 1910-1920, Istoriki Meleti*, Tomos II, Ekdoseis Ikaros, Athina, 1970.
- VOLİN, *Bilinmeyen Devrim: Rusya 1917-1921*, Rusçadan Çev. Erdem Akbulut, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017.
- VRETTAKOS, Nikiforos, *Nikos Kazancakis: I Agonia tou kai to Ergo tou*, Ekdoseis Oikos P.Sipsas-Hr. Siamantas, Athina, 1960.
- ZAPANTI H. Andrea, *Ellino-Sovietikes Sxesis 1917-1941*, Met. Angelou S. Blaxou, Estias, Athina, 1989.

5- Makaleler

- ARABADZHY Svitlana, “Greeks in Ukraine: From Ancient to Modern Times”, *AHIF Policy Journal*, Spring 2015, ss.1-20.
- ANTSIDIS, Blasi, “To Kinima Akeksartiasias tou Pontou kai Oi Autonomes Ellinikes Periohes sti Sovietiki Evosi tou Mesopolemou”, *Deltio Kentrou Mikroasiatikou Spoudon*, Vol. 9, 1992, ss.157-196
- ALEXANDRIS, Alexis, “I Anaptiksi tou Ethnikou Pnevmatos ton Ellinon tou Pontou 1918-1922: Elliniki Eksoteriki Politiki kai Tourkiki Antidراسi” sto Thanos Veremis, *Meletima giro apo ton Venizelo kai tin epohi tou*, Athina, 1980, ss.427-446.
- CARABOTT Philip, “The Greek ‘Communists’ and the Asia Minor Campaign”, sto *Deltio Kentrou Mikroasiatikou Spoudon*, *Mikraiatiki Katastrofi kai Elliniki Koinonia*, Tomos Enatos, Athina 1992.
- GOLDSTEIN Erik, “Great Britain and Greater Greece 1917-1920”, *The Historical Journal*, Vol. 32, No. 2, Jun., 1989, s.346. pp. 339-356.
- FINEFROCK Michael M., “Ataturk, Lloyd George and the Megali Idea: Cause and Consequence of the Greek Plan to Seize Constantinople from the Allies, June-August 1922”, *The Journal of Modern History*, Vol. 52, No. 1, (Mar., 1980), ss. 1047-1066.
- MUNHOLLAND, J. “Kim The French army and intervention in Southern Russia, 1918-1919” *Cahiers du monde russe et soviétique Année*, Vol. 22, Numéro 1, 1981pp. 43-66.

THOMPSON John M., "Allied and American Intervention in Russia, 1918-1921," *Rewriting Russian History; Soviet Interpretations of the Past*, ed. Cyril E. Black, New York, 1957, ss.319-380.

PETSALIS-Diomidis N., "Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign", *Balkan Studies*, Vol.XIII, No.2, 1972, ss.221-263.

YELLİCE Gürhan, "Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale'den Milli Bölünmeye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol.16/32, 2016, ss.205-242.

WEINBERG Robert, "Visualizing Pogroms in Russian History", *Jewish History*, Vol. 12, No. 2, Fall-1998, ss.71-92.

6- Tezler

SMART Terry L., *French intervention in the Ukraine, 1918-1919*, University of Kansas, 1968;

MAZIS John Athanasios, *The Greek Benevolent Association of Odessa (1871-1917) Private Charity and Diaspora Leadership in late Imperial Russia (1871-1917)*, University of Minnesota 1998.

HUGUENIN J. Sanders, *The Curious History of the Prinkipo İdea: The Big Four and Bolshevism at the Paris Peace Conference of 1919*, University of Boston, 1996.

MULTANEN Elina Hannele, *British Policy Towards Russian Refugees in the Aftermath of the Bolshevik Revolution*, University of London, 2016

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırım’dan Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

EKLER

Ek-1: Venizelos 29 Kasım 1918’de Fransa’ya gönderdiği bu telgrafta “komünist tehdit” gerekçesiyle operasyona katılma konusunda tereddüt içerisinde olduğunu bildiriyor.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. <i>11340 AHI</i>	Παρίσιον <i>16</i>	Νοεμβρίου	10 εσπ.
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: <i>19-11-18</i>		191	

8063 AFFAIRES ETRANGÈRES ATHÈNES

Παρακαλῶ νά δηλώσητε εἰς πάλλον Αρχιστράτηγον ὅτι φόβος μεταδόσεως πνεύματος Μπολσεβικισμοῦ κάμνει κυβέρνησιν νά ἐνδοιάζη ὡς πρός ἀποστολήν Ἑλλ. στρατοῦ εἰς Ρωσσίαν καί ὅτι θά ἀαμείνη ἄφιξιν Προέδρου ὅπως συνεννοηθῆ μετ, αὐτοῦ πρὶν ἢ ἐγκρίνη τοιαύτην ἀποστολήν. Θά προσθέσετε δὲ ὅτι στρατεῦματα μας εἶναι πάντοτε εἰς διάθεσιν Αρχιστρατήγου διὰ οἵανδήποτε ἀλλην ἀποστολήν.

Βενιζέλος.

Αεκμω *A*

Ek-2: Venizelos müttefiklere yönelik 9 Nisan tarihli telgrafında Rusya'dan gelecek olan göçmenlerin, "Yunan siyasi ruhunu" bozabileceğini ifade ediyor.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΑ ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 2800-Α 9/11 ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 28-11-1919	ΠΑΡΙΣΙΟΙ	27 Μαρτίου	191
3285	Πολύ επείγον. AFFAIRES ETRANGÈRES	ATHÈNES	

Εἰς ἀπάντησιν ἡμετέρου τηλ/τος καὶ τοῦ πρὸς τὸν Πρόεδρον τηλ/τος
 ῥέπουλη σπεύδω νὰ ἀνακινώσω δι' ἀμφοτέρους ἀκόλουθον τηλ/μα Προέδρου
 πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἔσχα ἔλλη ἐνέργεια ἀνωφελὴς (εἶναι) ἐνταῦθα
 ὅπου κυβερνήσεις ἀπερροφημέναι ἀπὸ γενικώτερα ζητήματα. Κατὰ γνώμην
 Προέδρου Ὑπουργικῆ Συμβουλίου δεόν ἄντεπεξελέσθωμεν ὅσον τὸ δυνατόν
 καλύτερον εἰς παροῦσαν δυσχερείαν ἥτις θὰ εἶναι ὄχι ἀνοκέρβλητος κα-
 θόσον ἀφ' ἑνὸς ὀλίκοις ἀριθμοῖς προσφύγων εἰς ὑπερβαίνει δέκα βίω δώδε-
 κα χιλ. καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ (ἡμεῖς) τουλάχιστον δύναται στεγασθῆ ἂν Θεσ-
 σαλονίκη κατὰ προβλέψεις στρατηγοῦ Παρασκευοπούλου εἰς δὲ γίνῃ δεκτή
 ἢ πρότασις περὶ τμηματικῆς μεταφορᾶς εἰς Πειραιᾶ μειοῦται ἢ τυχόν
 κοινὴ ἐντόπισις καὶ παρέχεται χρόνος πρὸς λήψιν καταλλήλων μέτρων καὶ
 ... κοινῆ γνώμης " Ἐναφερόμενος εἰς τὸ ἡμέτερον τηλ/μα ³⁵³⁰ 27ης χθὲς ἐ-
 κείγον παρακαλῶ προβῆτε ἐπειγόντως εἰς ἀκόλουθον διάβημα ἐπ' ὀνόματι
 παρὰ Ἀρχιστρατήγῳ Δεσπρὲ καὶ Ἀρμοστῶς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας εἰς δὲ
 Ἀρχιστράτηγος ἀπουσιάζει εἰς Βουκουρεστίον διαβιβάσατε τηλ/κῶς ἀκό-
 λουθον εἰς κ. Τόχων μὲ παρακλησίν ὅπως ἀνακινώσῃ εἰς Ἀρχιστράτηγον
 ἐνώπιον ἐπιχειρημάτων ἀρσενῶν ἀνὰ πρῶτον ἐγκαταστάσεως εἰς Κων/πόλει
 προσφύγων Ὀδησοῦ εἰς ἐπιμένω καὶ βέχομαι ὅπως διαδοχικῶς μεταφερ-
 θῶσι εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Πειραιᾶ, ὁφείλω ὅμως νὰ παρατηρῶμαι πρῶτον
 ὅτι μεταφορᾶς Θεσ/κην ὑποθέτει πραγματοποιήσῃ προτάσεως στρατηγοῦ
 Παρασκευοπούλου περὶ παραχωρήσεως ἐκεῖ παρατηρημάτων καὶ παρακαλῶ νὰ
 δεθῶσι πρὸς τοῦτο διαταγαὶ κατηγορηματικαὶ (να μὴ ἀρχαὶ θ/κῆς εὐρε-
 θῶσι πρὸ ἀνοκέρβλητων δυσκολιών. Βον) ὅτι ἀρῶρα μεταφορὰ εἰς Πειραιᾶ
 παρορσιάζει δυσκόλως καὶ κινδύνους ἀφ' ἑνὸς εἰδὲτι Κυβερνήσις (δὲν) εἶ-
 σθε ἀναγκαῖον χρόνον ὅπως ἐν μέσῳ εὐνοιστίμοις **100,000** προσφύγων εἰς
 εὐρύτεροισι ἐν Ἑλλάδι λάβῃ κατάλληλα μέτρα, ἀφ' ἑτέρου δεῖτε ἀρῶρα
 ἀφ' εἰς προσφύγων ἐκ Ρωσσίας δύναται κλονίσῃ φρόνημα καὶ δυσχερῶν ἢ εἶ-
 σιν Κυβερνήσεως διὰ περαιτέρω χρῆσιμοποίησιν Ἑλλ. στρατοῦ ἐκφρᾶς καὶ
 μακρῶν Ἑλλάδος, παρακαλῶ δεῖτε ὅπως ἐπιτραπῆ προσωρινὴ διαμονὴ μέρου
 τουλάχιστον ἀφιχθήσομένων προσφύγων ἐν **Βουκουρεστίῳ** Κ/λει καὶ ἡ τμηματικὴ
 αὐτῶν περαιτέρω ἀποστολὴ εἰς Ἑλλάδα εἰδοποιουμένης ἐκάστοτε ἐγκαίρως
 κυβερνήσεως. Ἡ μέση αὐτῆ λύσις ἰκανοποιούσα πάσας ἀπόψεις προβλήματι
 γεννηθέντος ἐκ κοινῆς ἀνάγκης συμμαχικῆς ἐπιτελείας καὶ ὄχι ἐκ καθά-
 ρως Ἑλλ. δράσεως, νὰ γίνῃ. ... παρὰ Ἀρμοσταῖς καὶ Ἀρχιστρατή-
 γῳ. Τηλεγραφήσατε ἀποτελεσμα ἐνεργειῶν σας.

ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Ek-3: Kanellopoulos 6 Nisan’da Dışişlerine gönderdiği telgrafta İngilizlerle konuştuğunu ve Odessa’dan göç eden Rumların İstanbul’da kalmasını istediğini söylüyor ancak “İstanbul’daki siyasi atmosferden ötürü Rumların urada kalmalarının mümkün olmadığını” yanıtını aldığını dile getiriyor.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE			
ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. <u>2678</u> <u>AS</u>	Πέραν 24 Μαρτίου		
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: <u>26-3-19</u>		191	
2030	AFFAIRES ETRANGERES	ATHENES	

ΑΙΕΝ ΕΠΕΙΡΟΝ. ~~ΑΑΑΑΑΑΑΑΑΑ~~. ΕΥΘΟΝ ΠΡΟ ΟΛΙΓΟΥ ΕΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΑΡΜΟΣΤΟΘ
στρατηγόν ΔΗΘ στρατιωτικόν έκολουθον Άγγλικ. έρμωσσετεως και έπεκαλέσθη
συνδρομήν αυτόυ προς έξεδρεσιν και έπίταξιν κτιρίων προς στέγασιν τών
έξ Θηησοϋ Ελλήνων έστω και προσωρινώς υπό τόν όρον ανέλαβωμεν κεροχήν
αυτόις τροσίμων . Ουτος μοι άνεκοίνωσε ότι πλην Ελλ. έμπολοίων ύφίημών
έποσταλέντων έπεστάλησαν Άγγλικά μεταγωγικά προς εκκένωσιν Θηη οθ και
ότι νεόερχοι συμμαχικ. στόλων ως και ένταϋθα Αρμωσταί θεωρουσντες ότι
είναι έκδύνατος και έκωμοφος περισυλλογή ένταϋθα Ελλήνων προσφύγων έλαβον
έπόφασιν όπως ούτοι διευθυνθώσιν εις Αθήνας. Παρέστησε Άγγλω έρμωστῃ
μεγάλως δυσκολίας κεραδοχής μεγάλου έριθμοσ προσφύγων ένταϋθα ως και
στενοχωρίαν ην εϋτη θέλει προκαλέσει εκει ύπέδειξε δέ αυτόυ και κτιρία
ών τινα έχουσιν έπίταχθῃ υπό Άγγλων και τά όποια θά ήθόνατο ~~ΑΑΑΑ~~ στεγάσω
σι περί τάς 5000 προσφύγων έστω και προσωρινώς μέχρις ότου ληθώσιν
όριστικώτεραι όποφάσεις . Υπέδειξε επίσης ότι θά (έπεδιώκετο όπως
τουλάχιστον όσοι εκ τών Ελλήνων Θηη σοσ τυγχάνουσι Οθωμανοί ύπήκοοι κερα-
μείνωσιν ένταϋθα άλλῃ Άγγλος στρατηγός διερμηνεύσας γνώμην και Αρμωστοσ
θεωρεῖ ότι δημιουργηθήσόμεναι δυσχέρειαι ένταϋθα εκ συρροής πληθυσμών
τούτων δεδομένης και πολιτικῆς καταστάσεως θά είναι εκόμη μεγαλύτεραι....
δέ ύπηκόους προέβαλε ότι ούτοι πάντως δέν έχουσι σταθεράμ διαμονήν
ένταϋθα ύποβαλών γνώμην όπως κεραμβητε κερά κρεσβεΐα Άγγλιας ίνα ει δυνατόν
..... προς τήν ένταϋθα Άγγλικ. έρμωσσετεων μεγάλως δυσχερεΐως ως θέλει
δημιουργήσει κφιξίς τοσσοσ μεγάλου έριθμοσ προσφύγων έν Ελλάδα. Ετηλεγράφησε
κ. Κεκουλίθην ίνα διατελῃ ένήμερος ένώτερω. Ανακοινώθη Περιόλους.

ΑΡΧΕΙΟΝ Κανελλόπουλος.

Ek-4: Venizelos 11 Nisan'da Trabzon'un İngiltere tarafından işgal edilmesi önerisinde bulunuyor.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 2912 Α.5	ΠΑΡΙΣΙΟΙ	29 Μαρτίου	
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 32-3-19		191	

3361 AFFAIRES ÉTRANGÈRES ATHÈNES

'Ανακινῶ κατωτέρω τηλ/μα ὄπερ ἀπεθῶνα κ.κων ελλόφουλον ἐπὶ ἡμετέρου 2043 προέβημεν εἰς (διαβήματα) παρὰ Ἀγγλικῆς Κυβερνήσει καὶ Γαλ. Κυβερνήσει ὁποδεικνύοντες ἀνάγκην καταλήψεως Τραπεζοῦντος διὰ Ἀγγλογαλικῆς στρατοῦ ὅπως μεταφερῶσιν ἐκεῖ οἱ ἐν Κριμαία 50-60000 πρόσφυγες.))

ΒΟΛΙΤΗΣ

ΑΡΧΕΙΟΝ
1/1

Ek-5: Kanellopoulos 5 Nisan’da Fransız temsilci ile yaptığı görüşmede mültecilerin İstanbul’da kalmasını talep ediyor.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE			
ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LIEU D'EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 2667 15	Κωνσταντινούπολις	23 Μαρτίου	
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 24-3-19		191	
1927	AFFAIRES ETRANGÈRES	ATHÈNES	

ΑΙΑΝ ΕΠΕΙΓΟΝ.

Υμέτερον τηλεγράφημα 2462 υπό 19 Μαρτίου καθυστερήσαν ελήφθη χθές όλίγην ώραν πρό έναχωρήσεως στρατηγού Παμακευσοπούλου διά Ήσπερίας. Εδώσ μετά λήθην αύτου συνήντησα άρχηγόν Επιτελείου γαλλ. στρατού όστις μέ έπληροφόρησεν ότι κατά νεωτέραν ύπόθεσιν και μετά μλλον έπισταμένην μελέτην οί έξ Οθησού Ελληνες θά μεταφερθώσιν ούχι εις Κωνσταντινούπολιν ώς στρατηγός Δεσπερέ μοί εΐπε προχθές και άνεκοίνωσα ύμίν διά τοϋ ύπ. έριθ. 1932 τηλεγραφήματος μου ήλλά εις Θεσσαλονίκην. Στρατηγός Παμακευσοπούλος εδήλωσε ότι εΐναι άδύνατον στεγασθώσι οδοι έκει άν μή προσχεθώσι τουλάχιστον έγγλικά και γαλλικά νοσοκομεία. Στρατηγού Δεσπερέ έναχωρήσαντος διά Βουκουρέστιον άνέπτυξα εις άρχηγόν επιτελείου κολληκιάς δυσκολίας περισυλλογής προσφύγων τούτων έν Ελλάδι ήλλά ούτος θεωρεΐ άδύνατον μεταφοράν αύτων εις Κριμαϊανέλλειξει τροφίμων ώς έπίσης εις Κωνστανζταν. Μπέρβην και σήμεραν κατ αύτῶ μετά συνταγματάρχου Κατεγάκη έπιμείνας εις παραμονήν προσφύγων τούτων εις Κωνσταντινούπολιν υπό τον όρον παροχής αύτοις τροφίμων έξ Ελλήροσσομώνως πρός ύμετέρας όδηγίας. Αρχηγός επιτελείου εδήλωσεν ότι δεν άντιτίθεται κατ άρχην εις παραμονήν προσφύγων τούτων ένταθα ήλλά ότι δεν διαθόβει κτίρια πρός στεγασμόν αύτων πόντων δημοσίων κτιρίων όντων καταλημμένων διά τοϋτο και μέρος συμμεγικων στρατευμάτων μένει υπό σκηνάς. Μοί άνεκοίνωσεν έπίσης ότι εΐχε διατάξει παρεχωρηθώσι τέσσερα νοσοκομεία Θεσσαλονίκης περιλαμβένοντα 5000 κλίνας. Συνταγματάρχης Κατεγάκης άνέλαβεν ένεργήσθ σίως αν εΐναι δυνατόν εξυρροθώσι και επιτεχθώσι κτίρια τινά πρός στεγασμόν μέρους τουλάχιστον των έξ Οθησού Ελλήγων. Οδοι ύπολογίζονται εις 26 χιλιάδας ήλλά εδηλον τότε θά ελθωσιν ένταθα. Κυβερνήτης Αβέρωφ έπληγράφησε ναυαρχον Κακουλίδην εις έξορον κατ πόσον θά ήτο πραγματοποιήσημος μεταφοράν αύτων εις Κριμαϊαν. Πρό όλίγην ώρα κατ άπολόγιον κομίζον έξ Οθησού 500 περίπου πρόσφυγας ούς Γαλλ. επιτελείον προορίζει διά Θεσσαλονίκην. θάλω τηρήσθ Υ. Εξ. ένήμερον άποτελέματος ήμετέρων ένεργειών. Άνεκοινώθη Παρισίους..

Κανελλόπουλος.

Ek-6: Ioannis Athanasakis Rusya'dan göç etmek durumunda kalan Rumların İstanbul'da kalmalarının siyasi bir amaç olduğunu söylüyor.

Πιστοποίηση
2057-A^{5/vi} Κύριον Κωνσταντίνον
Κωνσταντινούπολιν

Μέγιστος Πατριάρχης Κωνσταντινέως
ἐξ ὁμοθυμῆν ἰσχυρῶς ἐπαγγέλλεται αὐτῶν
προσφυγικῶν ἀπὸ παραλαβῆς 250
πληθυντικῶν καὶ ἀδελφῶν. Ἐπορ.
ὅτι καὶ ἴσως ἀποβῆναι οὐκ ἐπιθυμῶντες
ἐπισημῶς ἀπορροπῆς αὐτῶν ἐν
Κωνσταντινούπολιν. Ἐπισημῶς
μὴ ἀποβῆναι ἰσχυρῶς ἐπαγγέλλεται ἵνα
ἀποβῆναι ἐν τῇ αὐτῇ προσηγορίᾳ
αὐτῶν καὶ Κωνσταντινίαν
καὶ ἐπαγγέλλεται.

Αδελφάνη

Β

Εδασί
ἡμῶν 8 Μαΐου 1919
Αἰφ

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırım’dan Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

Ek-6’nın transkripsiyonu

ΥΠΕΞ -- Α/4/Ι - Α/5/VI

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΡΩΣΣΙΑΣ

No. 2057

8 / 21 Martiou 1919

Λίαν επείγον

Κύριον Κανελλόπουλον, Κωνσταντινούπολι

Μοίραρχος Γαργαλίδης τηλεγραφεί εξ Οδησσοῦ ὅπως αποστείλωμεν πλωτόν νοσοκομείον πρὸς πρᾶλαβήν ηλικιωμένων καὶ ασθενῶν. Stop.

Ἐνεκα λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος προτιμώτερον νοσηλευθῶσιν οὔτοι ἐν Κωνσταντινουπόλει. Συνεννοηθήτε μετὰ Αντύπα ὅπως ἡ δυνατὸν ἐξοικονομηθῶσιν εἰς τα αὐτόθι νοσοκομεία αὐξανόμενα καὶ τηλεγραφείσατε μας ἐπειγόντως.

Αθανασάκης

Εστάλη τη 8 Μαρτίου 1919

“İstenmeyen Rumlar”: Odessa ve Kırim’den Yunanistan’a Göç Hareketleri, 1919

Ek-7 Transkripsiyonu

ΥΠΕΞ

A/5/VI (25) - Περίθαλψις των εκ Ρωσία Ελλήνων

Αριθμός: 13844

3 / 16 Απριλίου 1919

Επιτροπή Ελλήνων Προσφύγων Οδησού προς Γενικό Διοικητή Θεσσαλονίκης

Πρός τόν αξιότιμον Κύριον Κύριον Γενικόν Διοικητήν Θεσσαλονίκης

Αίτησις των Ελλήνων προσφύγων αφιχθέντων ἐξ Οδησού, διά τού ατμόπλοιου "Παναγιωτάκη" (πρώην "Βέρα").

Κύριε Γενικέ Διοικητά,

Οι κάτωθι συνυπογεγραμμένοι, λαμβάνομεν την τιμήν νά υποβάλλομεν Υμίν ευσεβάστως τά επόμενα.

Τά τελευταία ραγδαία λυπηρά γεγονότα ἐν Οδησώ, ηνάγκασαν τήν εκεί Ελληνικήν παροικίαν, κατόπιν ρητής διαταγής τού Ελληνικού Προξενείου νά εγκαταλείψῃ εντός 48 ωρών τήν Οδησόν. Ούτως εγκαταλείψαμεν τάς εστίας καί εργασίας μας καί ἀπήλθομεν εκείθεν, τά δε εμπορικά καί βιομηχανικά συμφέροντα ἡμῶν υπέστησαν ανυπολόγιστους ζημίας καί καταστροφάς ανεπανορθώτους.

Ἡ παροικία Οδησού αριθμοῦσα ἄνω τῶν 25.000 Ελλήνων κατείχε πάντοτε πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τήν οικονομικήν καί εμπορικὴν κίνησιν τῆς Νοτίου Ρωσσίας, σήμερον δέ, λόγω τῶν επελθόντων ατυχῶν γεγονότων, εκτός τῶν υλικῶν ζημιῶν τῶν ἐν Οδησώ Ελλήνων, ανερχομένων εἰς εκατοντάδας εκατομμυρίων, φρονούμεν ὅτι καί ἀπό εθνικῆς ἀπόψεως αἱ ζημίαι αὐτῆς θά εἶναι δυσεπανόρθωτοι.

Ἡ Ελληνική παροικία Οδησού παρακαλεῖ ὡς ἐκ τούτου ὅπως ληφθῶσιν, παρὰ τῆς Σεβαστῆς Ελληνικῆς Κυβερνήσεως σύντονα μέτρα, ἅτινα ἤθελεν εγκρίνει, τόσον διά τήν ἀποζημιώσιν τῶν καταστραφέντων Ελλήνων, ὅσον καί διά τήν περίθαλψιν τῶν ἀμέσου ἀρωγῆς ἐχόντων ἀνάγκην.

Μεταξύ τῶν ἐξ Οδησού φυγόντων, υπάρχουνι πολλοί κάτοικοι διαφόρων μερῶν Ἑλλάδος καί Τουρκίας, καί δὴ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἔχουν τάς πατρικὰς καί συγγενικὰς τῶν εστίας, καί μεταβαίνουν ἐκεῖ, πεποισμένοι νά εὔρουν ἴδιαν τῶν περίθαλψιν, εἰς τούτον δέ παρακαλούμεν τήν Σεβαστήν μας Κυβέρνησιν ὅπως λάβῃ συντομώτερον μέτρα καί μεταβούν εἰς τά μέρη τῶν, μετριάζοντες οὕτω τήν περί προσφύγων μέριμναν τῆς Ελληνικῆς Κυβερνήσεως.

Σπουδαιότατον καί ἀμέσου μερίμνης ζήτημα, εἶναι καί τό τού νομίματος. Αναχωρήσαντες ἐξ Οδησού εντός 48 ωρών, ἐπῆραμεν ὅτι εὐρέθη εἰς χεῖρας μας, ὅλοι δέ ἔχομεν ρωσικά μόνον χρήματα, τῶν ὁποίων ἡ τιμή εἶναι λίαν ἐξευτελισμένη, ἔνεκα τῆς επικρατοῦσης κερδοσκοπίας. Επικαλούμεθα ὡς ἐκ τούτου τήν Σεβαστήν Κυβέρνησιν ὅπως λάβῃ πρόνοιαν καί μετριάσῃ καί δευτέραν, ἐπίσης ανυπολόγιστον, ζημίαν μάς; συνεννοουμένη μετὰ τῶν Τραπεζῶν τού Κράτους, ὅπως δέχονται ὅλα τά ρωσικά χρήματα, ὡς κατάθεσιν ἐναντι τῶν ὁποίων θά λαμβάνῃ ὁ κάτοχος ὠρισμένην ὑπό τῆς Κυβερνήσεως προκαταβολήν.

Θεωρούμεν καθήκον μας, νά δηλώσωμεν ὅτι, κατόπιν ἀπαγορεύσεως τῶν διεπουσῶν ἀρχῶν Οδησού, ὅπως ἐπιβιασθόμεν εἰς τά ἐκεῖ ευρισκόμενα κατάλληλα ταχυδρομικά ατμόπλοια, ἠναγκάσθημεν νά ἐπιβιασθόμεν τού ατμοπλοίου "Παναγιωτάκη" (πρώην "Βέρα"), ὁμῶς ἀκαταλλήλου διά τόσον μακρυνόν ταξίδιον. Ευτυχῶς ἡ διαρκῆς καλοκαιρία ἀφ'ενός καί ἡ μεγάλη ἰκανότης καί μέριμνα τού πλοιάρχου κ. Μιχαήλ Λαγκούση ἀφ'ετέρου, μάς ἔσωσαν ἀπό πιθανωτάτους κινδύνους.

Ευελπιστοῦντες ὅτι ἡ παρούσα αἴτησις μας θέλῃ τύχῃ ευμένους ἐκ μέρους Υμῶν προσοχῆς, διατελούμεν μετ' ἀπείρου σεβασμοῦ.

Θεσσαλονίκη, 28 Μαρτίου 1919

